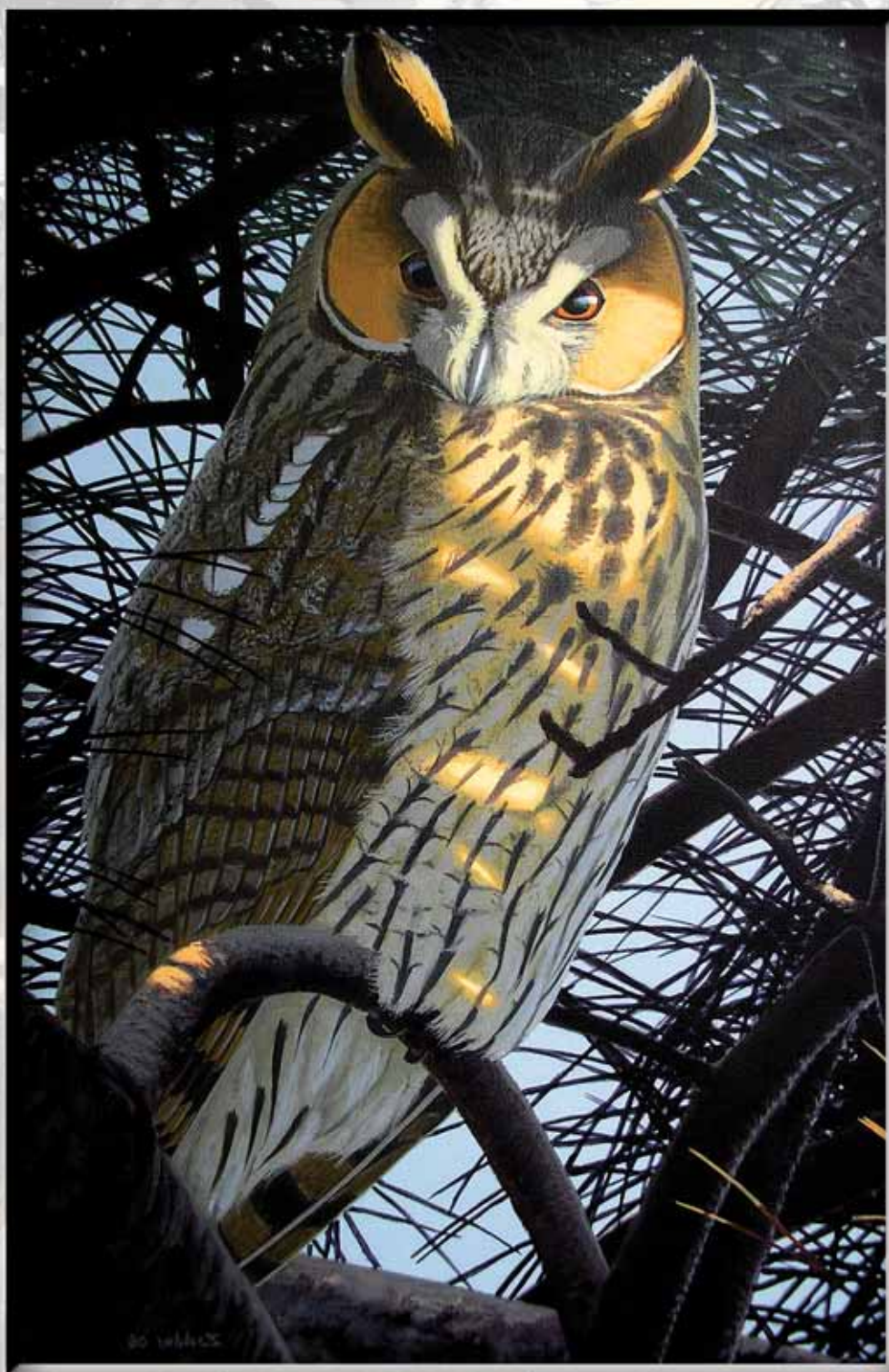


MADÁRTÁVLAT



Madártani és természetvédelmi folyóirat

XV. évf. 3. szám – 2008/ősz



MME HBCS

Az MME Hajdú-Bihari Csoportjának élete



© IPI. OLÁH JÁNOS

Kék vércse

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Hajdú-Bihari Csoportja (mi MME HBCS-nek rövidítjük) az MME megalakulása után azonnal megszerveződött, és azóta is töretlenül végzi tevékenységét, összhangban az MME céljaival. Az egyesület alapításakor 1974-ben a megyéből többen is utaztak a Fővárosi Állat- és Növénykertbe, hogy a kétszáz alapító tag között lehessenek.

Örökös tagunk, Aradi Csaba 002-es sorszámú tagsági kártyája jól mutatja az akkor Debreceni Helyi Csoportnak nevezett madarász-társaság aktivitását. A kezdetektől hosszú éveken keresztül Varga Zoltán professzor úr (szintén örökös tagunk) volt az elnökünk, a mai aktív tagság nagy része pedig Győrössi Józsefné (Marika) táboraiban vált elhivatott madárvédővé. Ő titkárként fizetett alkalmazottja volt a csoportnak, azóta mindenki szabadidejéből gazdálkodva, társadalmi munkában dolgozik a célok megvalósítása érdekében. A jelenlegi vezetőség előtt T. Horváth Ildikó titkárságával szerveződött a helyi csoport. 1997. januárjában 101 fős fizető tagsággal vettük át a csoport vezetését Varga Zoltán (elnök), Szakál László (titkár), Ványi Róbert (titkárhelyettes) felállításban. Azóta sikerült a tagságot több mint háromszorosára emelni, és az alább részletezett sokszínű és eredményes programokat irányítani és szervezni. Az elnökség munkáját nagyban segítette, hogy komoly felkészültségű vezetőségi tagok szakmai segítségére számíthatunk. Jelenleg a HBCS vezetőségi tagjai:

- Endes Mihály – Calandrella főszerkesztő
- Gyarmathy István – HNP-kapcsolatok, Nyírség térségének madárvédelmi kérdései
- Gyüre Péter – faunisztika, vadlúd kutatás
- Juhász Lajos – általános madárvédelem, odútelepek, gyűrűzés, kétéltű- és hüllővédelem
- Kovács Gábor – Hortobágy térségének madárvédelmi kérdései, adatok, cikkek közlése
- Motkó Béla – tűzokvédelem, KMNP-kapcsolatok
- Papp László – botanika

1997-ben megterveztük a pásztor-madaras logókat, ekkor is ügyelve az MME-tűzok jelenlétére. Plakátot és matricákat, szórólapokat készítettünk, megkeresve velük a megye oktatási intézményeit. Munkánkat Debreceni János személyében egy évig polgári szolgálatos munkatárs segítette. Az alapszabály szerint működve igyekszünk a sokszor nem egyszerű követelményeknek megfelelni. Elfogadott SZMSZ-ünk

van, minden esztendőben megtartjuk csoportgyűlésünket. Az MME Titkárságának munkáját igyekszünk azzal segíteni, hogy időben küldjük a havi pénzügyi anyagot, leltáros anyagot, éves munkatervet, pénzügyi tervet, beszámolókat az éppen aktuális formanyomtatvány szerint elkészítve. Sokszínű és eredményes projektek megvalósításán vagyunk túl, és javában folynak ma is a munkák.

2008-tól, Juhász Lajos áldozatkész elnökségét követően, Ványi Róbert elnökként, titkári poszton pedig Szakál László és Veszelinov Ottó irányítja a helyi csoportot, számítva a már említett vezetőségi tagok szakmai segítségére és az aktív tagok lelkes munkájára. Gazdasági felelősként Orosz Magdolna segíti munkánkat.

MADARÁSZNEVELÉS

1981 óta végzünk természet- és környezetvédelmi szemléletformálást a 6–18 éves korosztály részére. Az elmúlt 27 év alatt a város és a megye több ezer érdeklődője vett részt programjainkon. A heti rendszerességgel tartott tanter-



© SZAKÁL LÁSZLÓ



© SZAKÁL LÁSZLÓ

mi foglalkozásainkra összesen több mint száz általános iskolai tanuló járt rendszeresen. Az óvodás korosztályal külön foglalkozásokon és több megyei óvodában tartott diáképes előadás keretében foglalkoztunk, az érdeklődő gimnazisták pedig terepen és a meghívott előadók által tartott előadásokon ismerkedhettek a természetvédelemmel és a madarakkal. A KFR Tanítóképző Főiskolán többször tartottunk ismertetést a Madarász Suliról mint a természetvédelmi oktatás lehetőségéről a pedagógusjelöltek számára. Az idén két országos szakvezetőnek és tanároknak szervezett szakmai konferencián tartottunk előadást a tevékenységünkről, elsősorban a Madarász Suliról és az oktatás kapcsolatáról, illetve egy tradíciókkal rendelkező civil szervezet nyújtotta kedvező lehetőségekről.

A tanév végét követően Biharugrán

nyári tábor és több hétvégi minitábor, találkozót szerveztünk tagjaink számára. A Nemzetközi Madármegfigyelő Napokat két fő helyszínen: a Debreceni Egyetem Botanikus Kertjében és a Hortobágy-Halastón hirdettük meg a lakosság számára. A nagy létszámú érdeklődőt vonzó programon már évek óta száz főt meghaladó résztvevővel tudtuk elősegíteni az elért MME-s országos eredményeket. Nemcsak létszámban, de a látott madarak egyedszámában és a helyszínek számában is jelentős eredményeket tudtunk megvalósítani, az országos összehasonlításokban többször volt első helyen a HBCS. Immár hagyománnyá vált, hogy az őszi daruvonulásakor autóbusszos túrát szervezünk a Hortobágyra iskolai tanulók számára. Több száz gyereknek volt része ebben az élményben. Országos és megyei természetvédelmi témájú verse-



© SZAKÁL LÁSZLÓ

Búbosbanka



© VADÁSZ SÁNDOR

nyekre nevezünk be, amelyeken eredményesen szerepeltek tanítványaink. A Madarak és Fák Napja Országos Verseny területi fordulóját évek óta mi szervezzük a dombóvári lelkes szervezőgárda irányításával. Madarász sulis diákjaink itt mindig szépen szerepelnek, a dombóvári országos versenyen 2004-ben sikerült első helyezést elérnünk. Aki ismeri a versenyt igen komoly szakmai színvonalát, az tudja, tiszteletreméltó eredmény e megmérettetésben a dobogóra kerülni.

A helyi csoportunk színes plakátja és matricája mellett az országos MME-programok plakátjait, kiadványait is eljuttattuk a velünk kapcsolatban álló iskolák számára.

A megye velünk kapcsolatban álló általános iskoláinak és óvodáinak madárvédelmi berendezéseket adtunk ajándékba, előadásokkal kiegészítve azok helyes használatát, karbantartását és várható természetvédelmi eredményességét. A debreceni Nagyerdei Kultúrparknak több típusú madárodút, etetőket, egyéb madárvédelmi berendezéseket adtunk ajándékba, amelyek azóta is az állatkertben kihelyezve, ismertető szöveggel segítik a madár- és természetvédelem ügyét madárbarát mintakertként. Telefonon gyakran adunk felvilágosítást a lakosság kérdéseire, sok hozzánk beje-

lentett sérült védett madarat tudtunk megmenteni, repatriálni.

KONFERENCIÁK, CALANDRELLA

Az általunk szervezett MME VI. Tudományos Ülésén mintegy 150 fő vett részt, külföldi vendégeink és előadók is voltak. A három nap alatt nyolcvankét előadás hangzott el, számos kutatási

területre csoportosítva. A résztvevők számára szakmai kirándulást is szerveztünk a Hortobágyi Nemzeti Park területére. A 2004-ben megrendezett konferencia sikere után 2005 szeptemberében szintén saját szervezésben rendeztük az I. Magyar Haltani Konferenciát, ahol szintén nemzetközi szintű kutatómunkák kerültek bemutatásra. Tavaly került sor a II. Magyar Haltani Konferencia sikeres megrendezésére – köszönet illeti a konferenciák sikerességében Juhász Lajos vezetőségi tagunk munkáját, és a Debreceni Egyetem Agrárcentrumának támogatását. Természet tudományos folyóiratunk a Calandrella. Profiljához tartozik a földtan, a botanika, a zoológia és ökológia, valamint a biogeográfia. Tág teret szentel a környezet-és természetvédelem, továbbá az ifjúság által végzett kutatómunka eredményeinek megjelenítésének. Főszerkesztője Endes Mihály. Rendszeresen jelennek meg programjainkról, munkánkról, az év madaráról, az MME-ről cikkek a helyi újságokban, interjúk a helyi televíziókban.

FÖLDVÁSÁRLÁS, HALASTÓKEZELÉS

Céljaink elérésének érdekében szükségessé vált egy közalapítvány létrehívása.



© SZAKÁL LÁSZLÓ

Az MME mint alapító segítette a szervezet megalakulását, amelynek vezetői és fő mozgatórugói a helyi csoport tagjai közül kerülnek ki. Az 1999-ben létrehozott Bihar Közalapítvány tevékenységét a bihari táj természeti és kulturális értékeinek megőrzése, a biológiai sokféleség fenntartása, hazánk természeti képe szempontjából fontos, veszélyeztetett



© SZAKÁL LÁSZLÓ



© SZAKÁL LÁSZLÓ

területek megőrzése, a természetkímélő gazdálkodási módok elterjedésének ösztönzése és e célok elérését elősegítő oktató, ismeretterjesztő munka határozzák meg. Megalakulásunk óta a térségben állami és társadalmi természetvédelmi szervekkel, önkormányzatokkal együttműködve értünk el olyan eredményeket, amelyek kedvezően befolyásolják a térség természeti értékekben gazdag területeinek jövőjét s a lakosság környezetkímélő magatartását. A Közalapítvány tulajdonában és kezelésében több mint 1100 hektár bihari, illetve dél-nyírségi terület van, amelyek védett és fokozottan védett fajok élő-

helyei. A bihari tájegység egészére jellemző a mozaikosság, gyepek, szántók, ugarok váltakozásával. Legfontosabb madártani értékét a vízi és pusztai fajok adják. A megvásárolt gyepek, szikes tó, kunhalom, láp és puffer szántók a térség védett területeinek egységét, a zöld folyosókat segítik megteremteni. A Közalapítvány közel 500 hektár halastavat kezel a Biharugrai-halastavakon. E terület az ország egyik legértékesebb vízimadár-élőhelye, nemzetközi jelentőségű vizes élőhely. A halastavak teljes területe védett, egy részük fokozottan védett, 1997 óta Ramsari terület.



Az MME tízezredik tagja: Komor Ágnes – Halmos Gergő, Szakál László, Ványi Róbert és Veszelinov Ottó társaságában

MADARÁSZOK PARADICSOMA

A Hajdú-Bihari Csoport tevékenységének másik meghatározó eleme, hogy működési területén található hazánk egyik legjobb madarászterepe, a Hortobágy. A füves puszták, a halastavak és szikesek mozaikos elhelyezkedése már a múltban is nagyon sok helyi és nem helyi madarász életében játszottak fontos szerepet, voltak kutatások tárgyai. Ennek a kiemelkedő jelentőségű madarásztereknek köszönhető, hogy madártani kutatásokról már az 1800-as évek végéről is vannak írásos emlékeink mind a Hortobágy, mind Debrecen vonatkozásában, így a szakemberek széleskörű irodalmi adatokra támaszkodhatnak.

Az utóbbi 20 évben növekedett meg azoknak a madarászoknak a száma, akik hangsúlyosan a Hortobágyot illetve Hajdú-Bihar megye egyéb élőhelyeit keresték fel rendszeresen madártani kutatásokat végezve. A legtöbb információ tehát az 1980-as évektől kezdődően gyűlt össze megyénkből. A Hortobágy tekintetében a rendelkezésre álló adatok egységes feldolgozását és könyv alakban történő megjelenését a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület valósította meg, mely mű jelenleg és a jövőben is kimagasló értékű információkat nyújt minden elkövetkező madártani és természetvédelmi kutatásnak. A kiadványban szereplő információk gyűjtésében és rendszerezésében a Hajdú-Bihari Csoport tagjai is aktívan részt vállaltak.

Csoportunk tagjai a Hortobágy mellett szerencsére egyaránt foglalkoznak a Bihari-sík, a Dél-nyírségi Erdőpuszták vagy a nagyobb települések és közvetlen környezetük beható tanulmányozásával. Természetesen ehhez nagy segítséget nyújt az, hogy a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság működési területe lefedi a megyét, így a Hajdú-Bihari Csoport működési területét. A nemzeti park szakemberei között sok madarász található, s a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság és az MME Hajdú-Bihari Csoportja között kialakult jó kapcsolatnak köszönhetően a két szervezetben dolgozó munkatársak segítik egymás munkáját, jó az információáramlás. Ezú-



© VADÁSZ SÁNDOR

Fattyúszerkők

ton is köszönetünket fejezzük ki minden nemzeti parkos munkatársnak, aki akár közvetlenül, akár közvetve adtaival, munkájával hozzájárult a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tevékenységéhez!

Mindenképp említésre méltó a Debreceni Egyetemmel és a megyében működő természetvédelmi, környezetvédelmi civil szervezetekkel kialakított jó kapcsolat, amelynek eredményeképp több közös projekt fut (pl. vadludak kutatása a Hortobágyon, vagy a haris állományfelmérése a Dél-nyírségi Erdőpuszták területén).

MINDENÜTT JELEN VAGYUNK

Csoportunk az MME országos programjai közül rendszeresen részt vállal a fehér gólya, a túzok, a szalakóta, a gyurgyalag, a partifecske, a haris és a kerecsensólyom védelmét szolgáló programokban, jellemzően önkéntes segítők munkájával. Az országos projektek keretein belül elvégzett, elvégzésre váró feladatokra a Hajdú-Bihari Csoport tagjai

közül került ki a túzokvédelmi munkatárs, előbb Demeter László, majd Motkó Béla személyében, illetve a kerecsensólyom-védelmi projekt területi koordinátora, Balázs István. Debreceni madarász Kovács András barátunk is, aki jelenleg az MME természetvédelmi igazgatója. Ezúton gratulálunk nekik, és köszönjük eddigi áldozatkész munkájukat! Örömmel szolgál, hogy a HBCS belépő tagjai közül kerültek ki az MME kerek tagsorszáma madarásza, így idén nyáron a tízezredik fizető tagként Tégláson lakó tagtársunk: Komor Ágnes.

Több tagtársunk végzi évek óta az MMM- és RTM-felméréseket, és minden évben részt vállalunk a ragadozó madarakra veszélyt jelentő kritikus középfejszültségű vezetékszakaszok felmérésében, illetve egyéb adatgyűjtésekben és akciókban is. Többen bekapcsolódtak a Madárbarát Kert programba is.

Várjuk rendezvényeinkre az érdeklődőket: madármegfigyelő napok programjaira, darumegfigyelő túránkra, madarász suliba, bemutató gyűrzéseinkre, előadásainkra.

A programokról e-mailben tudunk pontos információkkal szolgálni; címünk: mmehbcs@gmail.com

Együttműködő szervezetek: Bihar Egyesület, Debreceni Egyetem, DE Agrártudományi Centrum Természetvédelmi, Állattani és Vadgazdálkodási Tanszék, DE Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, DE Botanikus Kert, Dél-Nyírség-Bihar Egyesület, Déri Múzeum, Hortobágy Természetvédelmi Egyesület, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Körösök Természetvédelmi Egyesület, Nagyerdei Kultúrpark, Vanellus Természetvédelmi Alapítvány, Zöld Kör.

A Helyi Csoportban folyó gazdag és sokrétű természet-és környezetvédelmi tevékenységeket azoknak a rendszeres és önzetlen segítségével tudtuk megvalósítani, akik elkötelezettjei ennek a munkának. Köszönjük támogatásukat!

Szakál László – Ványi Róbert – Veszelinov Ottó

© MOTKÓ BÉLA



Túzokcsapat

A hazai madárgyűrűzés 100 éve

I. rész

„Még az eszterág is tudja a maga rendelt idejét az égben, és a gerlicze, a fecske és daru is megtartják, hogy mikor kell elmenniök...”
(Jeremiás 8)

A madárvonulás, ez a lenyűgöző természeti jelenség mindig is élénken foglalkoztatta az embereket, különösen a földművelésből és vadászatból élő elődeinket. Azokban a kultúrákban, amelyek a fő madárvonulási területekre esnek (mint például a Földközi-tenger térsége), a nagy tömegben átvonuló madarak érkezéséhez kötöttek bizonyos gazdálkodási tevékenységeket. Ugyancsak ezeken a vidékeken alakultak ki és terjedtek el a hagyományos madárfogási és vadászati módszerek.

A madarak vándorlásáról számos pontos megfigyelést és – sokszor téves – következtetést írtak le a történelem folyamán. Arisztotelész szerint a kakukkok ősszel karvallyá változnak, a kerti rozsdafarkúak pedig vörösbegyé. Elterjedt tévhit volt az is, hogy a madarak a Holdon telelnek. Akad példa kezdeti kísérletes vizsgálatra is. *Caesarius von Heisterbach*, német cisztercita egyházi író már a 13. században beszámolt egy esetről, amelyben egy fecske, a lábára erősített papiruszdarabon a következő feliratot vitte magával vándorútjára: „Ó fecske, hol töltöd a telet?”



A Magyar Királyi Madártani Intézet 1929-ben

A madárgyűrűzést, a madárvonuláskutatás alapvető tudományos módszerét *Hans Christian Cornelius Mortensen* dán tanár dolgozta ki és alkalmazta először 1899-ben, seregélyeken. Mortensen első kísérletei után, 1903-ban Németországban, a Rossitteni Madármegfigyelő Állomáson is megkezdődtek a nagyobb

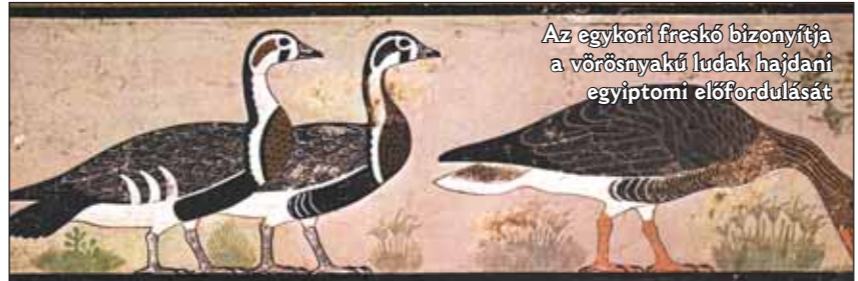
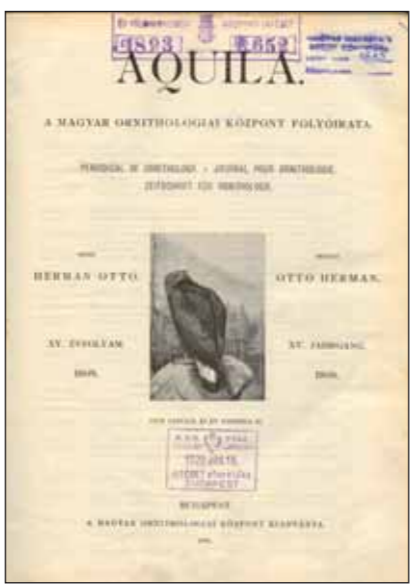


A Madártani Intézet épülete a Debrői úton

arányú, szervezett gyűrűzések. Öt évvel később, 1908-ban a világon harmadikként a Királyi Magyar Ornithológiai Központ – a későbbi Madártani Intézet – munkatársai Magyarországon is elkezdték a módszer alkalmazását. A madárgyűrűzés jelentőségét *Schenk Jakab* ismerte fel, aki 1898-tól volt munkatársa az



Schenk Jakab



Az egykori freskó bizonyítja a vörösnakú ludak hajdani egyiptomi előfordulását

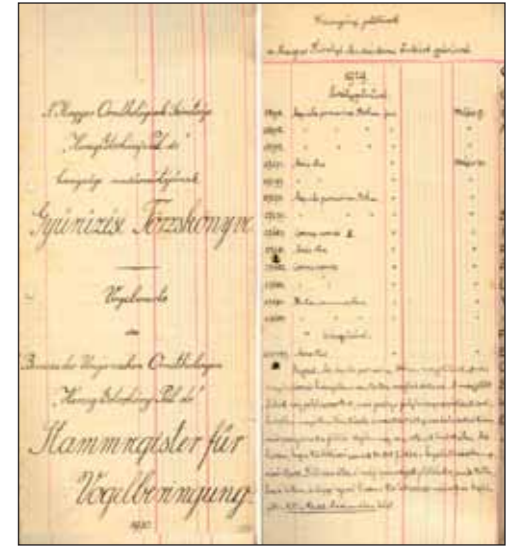
Ornithológiai Központnak, és sok hazai szakember aggodalma ellenére javasolta *Herman Ottó*nak, a Központ akkori igazgatójának a módszer hazai bevezetését. Javaslata *Herman Ottó* elfogadta és megbízta *Schenk Jakab*ot a részletek kidolgozásával.

A rossitteni madárvárta vezetőjétől, *Johannes Thienemann*tól kapott mintagyűrűk alapján egy budapesti fémműgyárban legyártatták az első hazai madárjelölő gyűrűket, öt féle méretben (3 mm-estől 16 mm-es belső átmérőig). A gyűrűkön lévő felirat azonosítja a



gyűrűt kibocsátó országot, központot, a sorszám pedig a madár egyedi azonosítója. A gyűrűzési eredményeket, valamint a beérkezett megkerülési adatokat éves madárgyűrűzési jelentések formájában publikálták az Ornithológiai Központ 1894-ben alapított folyóiratában, az *Aquila*-ban, az elsőt a XV. évfolyamban.

Az első gyűrűzött madárfajok elsősorban a fehér gólya, több gémféle, a



dankasirály, a füstű fecske és más, fészken fogható és jelölhető madarak voltak, ugyanis a korábbi, ősi fogási eszközök veszélyeztették a madarak testi épségét. A gyűrűzéshez szükséges, biztonságos élve fogási módszereket ezekben az időkben kezdték kidolgozni. A madárjelöléseket eleinte főleg a Központ munkatársai végezték, később évről évre emelkedő számban, önkéntes és megbízott külső munkatársak is bekapcsolódtak a munkába. A hazai madárgyűrűzés első évében, 1908-ban összesen 27 madárfaj 1064 példányát jelölték meg Magyarországon a Központ munkatársai, legnagyobb számban fehér gólya, dankasirály és füstű fecske fiókákat. A jelölésekben *Schenk Jakab*on kívül a legtevékenyebben *Cerva Frigyes*, *Csörgy Titusz*, *Müller Péter* és *Szeöts Béla* vett részt. A későbbi években, ahogy a külső munkatársak száma folyamatosan emelkedett, ezzel párhuzamosan nőtt az évente megjelölt madarak száma is, amely lendületet az



Vönöczky Schenk Jakab (1876 – 1945)

Vönöczky Schenk Jakab rendkívüli érdeket szerzett élete és munkássága során. Nem csupán a madarak megfigyelésével, védelmével, kutatásával foglalkozott, hanem tudományos alapokra helyezve azt, megalapozta a jelenleg is folyó madár-nyúlás-kutatás módszerét Magyarországon. Különleges hangsúlyt fektetett a Kis-Balaton pusztulófélben lévő kócsagállományának megmentésére. A nemzetközi kongresszusok állandó résztvevője, számos európai ornitológiai szervezet tiszteletbeli illetve levelező tagja volt.

Madarak iránti érdeklődése már gyermekkorában kitűnt, szülőhelyéhez – Óverbászhoz – közeli nádasokba igen szeretett kijárni és figyelni a számára kedves állatokat. Érdeklődése tanulmányai alatt sem szűnt meg, kolozsvári egyetemi éve alatt kezdett el tudományosan is foglalkozni a madártannal. 1896 óta levelezett a Magyar Ornithológia Központtal, megfigyelési adatokat szolgáltatva a madárnyúlás tudományos értékeléséhez. 1898. július 1-től már a Központ asszisztenseként dolgozott, feladatául a megfigyelési hálózat munkatársaitól beérkező adatlapok évi összegzését kapta. A századfordulóra érdeklődése teljesen a madárvilág felé fordult, a számtantánári oklevelét nem szerezte meg az egyetemen. A Központban asszisztensként egyre több feladatot látott el, 1905-től Herman Ottó mellett az *Aquila* folyóirat társszerkesztője és a cikkek németre fordítója, majd 1907-től annak szerkesztője volt.

Schenk Jakab vitathatatlan érdeme, hogy 1908-ban a világon harmadik országgént, hazánkban is megkezdődhetett madárgyűrűzési módszer alkalmazása. Mint minden munkában, ebben is fáradhatatlan volt, a szervezési feladatok mellett a terepi munkában is aktívan részt vett, ilyenkor szinte állandóan vonaton ült, járta az ország jelentős fészkelő területeit és gyűrűzte a madarakat. Legkedvesebb munkaterülete mégis a Kis-Balaton volt, az itteni kócsagállomány megmentésére külföldi támogatókat is szerzett 1922-ben.

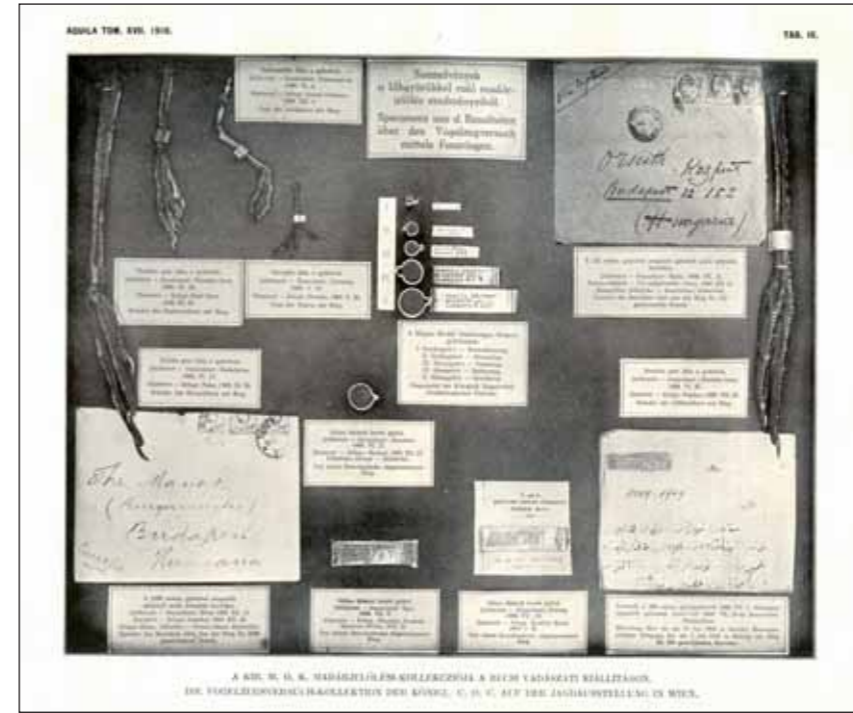
A Központban végzett munkája a ranglétrán való előrelépését is szolgálta, 1918-ban titkárrá, majd 1927-ben igazgatóvá, 1936-ban főigazgatóvá nevezték ki. Igen nagy hangsúlyt fektetett a külföldi kapcsolatok bővítésére, a könyvtár és a folyóirat-állomány fejlesztésére is. Számos cikket, értekezést, tudományos munkát írt, összeállította Magyarország madárfauna-katalógusát (*Fauna Regni Hungariae - Aves*), illetve a magyar madártan irodalmát 1910-ig. Jobban szeretett írni, mint előadni, de a kongresszusokon való részvétel hazája iránti kötelességének érezte. Schenk Jakab német származása ellenére magyarnak érezte magát, mutatja ezt 1939-ben történt névmagyarosítása is.

Amikor csak ideje engedte, visszavonult ábrahámhegyi présházába, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a Balatonra. Barátjával és munkatársával, Csörgey Titusszal számos kedves órát töltöttek el Ábrahámhegyen. Emléküket napjainkban kis emlékszoba őrzi.

Kutatómunkáját hallatlan energiával végezte gyenge szíve és betegsége ellenére, még a háború alatt is. 1944 tavaszán a balatonfüredi Szív-kórházban ápolták, majd fiához ment a nyugalmasabbnak ígérkező Kőszegre. A háború ezt a kis kedves várost is elérte, amelyet 1945. február 22-én bombatalálat ért. Ekkor oltotta ki a szívroham Vönöczky Schenk Jakab életét.

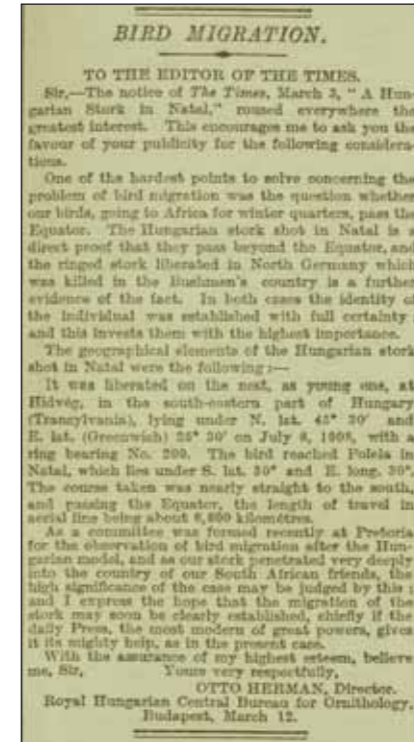


Vönöczky Lilla



I. világháború szakította meg. A hazai madárgyűrűzés első negyed századában összesen 200 madárfaj közel 85 000 egyedét jelölték meg Magyarországon.

Az egyre növekvő gyűrűzési eredményekkel párhuzamosan évről évre egyre több megkerülési adat érkezett a Központba, a legtöbb közvetlen levelezés útján, ami részben annak köszönhető, hogy *Schenk Jakab* a kísérletek minél szélesebb körben való megismertetése céljából a napisajtóban, vadászati, erdészeti, mezőgazdasági és egyéb szakmai és tudományos folyóiratokban közleményeket tett közzé, így sok megtaláló, bejelentő előtt nem voltak ismeretlenek az első megkerülések. Az *Aquila* XVII. évfolyamában került közlésre az Ornithológiai Központ madárjelölési tablójának fényképe, amit a bécsi vadászati kiállításon mutattak be. Sok megjelölt madár sorsáról nem levelezés útján, hanem más, közvetett vonalakon kapott a Központ értesülést, például újságokban, elsősorban vadászati folyóiratokban közzétett bejelentés, hirdetés útján. Az 1909. évi madárjelölési jelentésben számol be *Schenk Jakab* az első, Afrikában megkerült gyűrűzött madárról – egy Háromszék megyében (ma Románia) *Schenk Jakab* által, fiókaként jelölt és Dél-Afrikában lelőtt fehér gólyáról –, amely szenzációt a *The Times* (1909. feb-



Csörgey Titus (1875–1961, jobboldalt) és Breuer György (1887–1955, baloldalt)

ruár 4.) hasábjain tette közzé a bejelentő. Nem sokkal később (1909. március 17.) megjelent *Herman Ottó* válaszelevele is, amelyben ismerteti a madár történetét.

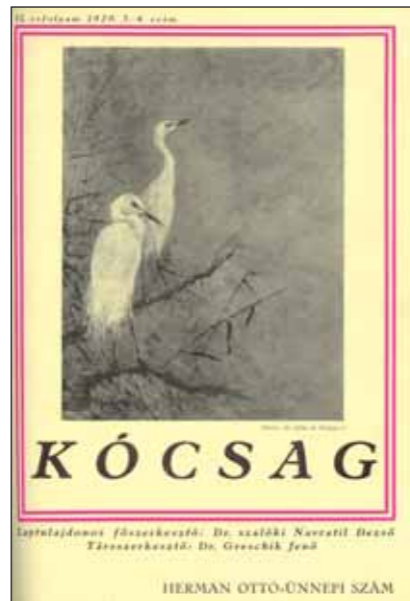
Az Ornithológiai Központ munkájának és szenzációs eredményeinek gyorsan híre ment a szakmai körökben. 1910-ben, Berlinben, az V. Nemzetközi Madártani Kongresszuson az öt szekció egyikének, a madárnyúlási szakosztálynak *Herman Ottó* volt az elnöke, jegyzőnek pedig *Schenk Jakabot* választották, aki a kongresszuson bemutatta a „Kísérlet a madárnyúlás kutatásában” című előadását. Szintén a kezdeti sikerek elismerése, hogy 1914-ben meglátogatta a Központot *Henry Forbes Witherby*, a *British Birds* magazin alapító szerkesztője, hogy cikket készítsen a magyarországi madárgyűrűzési módszerekről és eredményekről.



Az itteni gyakorlati tapasztalatokat az angliai madárgyűrűzés szervezésében is felhasználták. 1928-ban, az akkor már *Madártani Intézet* kísérletügyi igazgatójaként, *Schenk Jakab* iskolai falitérképet szerkesztett az addig összegyűlt megkerülési adatok alapján, „*Magyarországi madarak vándorútjai*” címmel. Ez volt a madárgyűrűzés eredményeinek első, összefoglaló térképi feldolgozása.



Sok megjelölt madár sorsáról nem levelezés útján, hanem más, közvetett vonalakon kapott a Központ értesülést, például újságokban, elsősorban vadászati folyóiratokban közzétett bejelentés, hirdetés útján. Az 1909. évi madárjelölési jelentésben számol be *Schenk Jakab* az első, Afrikában megkerült gyűrűzött madárról – egy Háromszék megyében (ma Románia) *Schenk Jakab* által, fiókaként jelölt és Dél-Afrikában lelőtt fehér gólyáról –, amely szenzációt a *The Times* (1909. feb-



Kövesse nyomon Ön is a madárvonulást! Idén október 4-5-én rendezik meg az Európai Madármegfigyelő Napokat, amelyen minden évben az első között szerepelünk. Tavaly mindhárom kategóriában ezüstérmesek lettünk. A több tucat szervezett helyszínről a világhálón a www.mme.hu oldalon található részletes információ.

1928-ban megalakult a Magyar Ornitológusok Szövetsége – a „Madártani Intézet törekvéseinek társadalmi úton való támogatásának” céljával. Díszelnöke Klebelsberg Kunó, akkori vallás és közoktatásügyi miniszter, ügyvezető elnöke Nagy Jenő ornitológus, debreceni tanár volt. A Szövetség folyóiratát, a Kócsagot Greschik Jenő szerkesztette. A Szövetség keretein belül több madárvártat hoztak létre, amelyeken saját gyártású és feliratú gyűrűkkel madárgyűrzési tevékenység folyt. Ezek: Horthy Miklós Madárvárta (Lakitelek), Esterházy Pál Madárvárta (Kapuvár), Bethlen István Madárvárta (Hortobágy), Klebelsberg Kunó Madárvárta (Dinnyés). A Szövetség 1945-ig működött.

A II. világháború során az értelmetlen pusztítás áldozata lett mindannyi más természeti, emberi és kulturális érték között 1944 decemberében a Madártani Intézet teljes archívuma és gyűjteménye. A pusztítás martalékává vált 60 ezer kötet könyv, a teljes irattár, 32 ezer madártáplálék-minta, 8 ezer madárpreparátum, a Cerva-féle pelyhesfióka-gyűjtemény, Alexander Bau 7500 db-os tojásgyűjteménye, a gyűrzési törzskönyvek és kar-

Csikai Pál 101 éves

Csikai Pál természetrajz tanár, idén – a madárgyűrzés centenáriumi évében – 101 éves. Nevével az Aquila XXV. évfolyamában találkozhatunk, az 1931–1932. évi madárgyűrzési jelentésben, ugyanis Pali bácsi a '30-as években a Madártani Intézet egyik lelkes madárgyűrzője volt. Vönöczky Schenk Jakabbal már korábban kapcsolatba került, bagolyköpeteket és táplálék- valamint, gyomortartalom-mintákat gyűjtött az Intézet számára. Nagykőrös környékén gyűrzött madarakat, elsősorban a fehér gólya és a varjúfélék fiókáit. Egyik fehér gólyája Szudánban került kézre 1931-ben. Pali bácsi 1907. január 24-én született Kecskeméten. Tanári diplomáját a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte, ahol a tanulmányai alatt Cholnoky Jenő professzor tanársegédje lett. Szakterülete a bugaci homokpuszták természetrajza volt. Oktatói pályáját is a szülőföldjén kezdte, egykori gimnáziumában, a kecskeméti Református Gimnáziumban, majd innen a Nagykőrösi Tanítóképzőbe került. Hosszan lehet sorolni, hogy Pali bácsi mi mindennel foglalkozott az elmúlt évszázadban, de szinte mind a természethez kötődik. A vadászat több mint 70 éven át elkísérte, a Nagykőrösi Vadásztársaságnak sokáig volt szigorú és következetes elnöke. Állatpreparátorként iskolája szertárát gyarapította, de tanítványaival szívesebben járt ki a természetbe, Nagykőrös határába. A munka mellett még méhészkedett, kertészkedett. Később a városi TIT szervezője és oktatója volt, mert mindig is fontosnak tartotta a természet megismertetésének ügyét. Sajnos a sok elfoglaltság miatt később már nem gyűrzött madarakat. Pali bácsit Iharosberényben, Anikó lányánál látogattam meg, ahol a nyarakat tölti. A kerti asztalnál ülve vidáman mesélt munkájáról, élményeiről, útjairól, amelyeket gyalog vagy motorján tett meg. Ezekről naplót vezetett, rajzokat készített. Lelekesen beszélt madarakról, a „huncut-a-bíró” strófát füttyülve egy emlékezős sárgarigórol, amelyet egyszer egészen közelről tudott fiókaetetés közben megfigyelni a nagykőrösi szőlőben. Nevetve emlékezik vissza egy rakoncátlan nevelt szarkára, amelyik „beszédével” bosszantotta a járókelőket. Örül a természetvédelem eredményeinek a nemzeti parkoknak, azonban sajnálattal mondta Pali bácsi, hogy az utóbbi években egyre kevesebb fecskét lát és komolyan aggódik a természet állapota miatt.



K. Zs.



A Magyar Ornitológusok Szövetsége által működtetett madárvárták nagyban hozzájárultak a madárvonulás-kutatáshoz



tonok 170 ezer addigi összes adattal. Pálkai Imre (1916–2003) sorait idézve „Ember magasságú hamu, olvadt üveghalmok fájdalmas látványától megrendülve kezdtük meg februárban az újjáépítés küzdelmes munkáját. Romokat bontva és tömegsírokat ásva, a jobb jövő reményével bízattuk egymást”. E tragikus eseményt követően, 1945. február 22-én bekövetkezett még egy súlyos csapás a hazai madártan-

ra, Kőszegen egy bombatámadás során szívrohamban elhunyt Schenk Jakab. Az Aquilában rendszeresen publikált madárgyűrzési jelentéseknek köszönhetően 126 madárfaj 2527 – ebből 1946 a mai határokon belül – megjelölt egyedének 2762 megkerülési adata maradt fenn a hazai madárgyűrzés első 40 évéből. Ezek a sok munkával gyűjtött és nagy gonddal rendszerezett adatok szolgálták a madárvonulás megismerésének hőskorát.

Karcza Zsolt

VADLUDAK NYOMÁBAN

© FERENCZI MÁRTA

A LIBAFOGÁS MESTERSÉGE

Hollandiában régi hagyomány a libafogás. A telelőterületeiket felkereső vadlibákat már generációk óta fogják tarlóláló és szelídített „csali” libák segítségével. Korábban az úgynevezett libafogók (*ganzenvangers*) ezzel a módszerrel biztosították a család számára az ételmet és a megélhetést, de 1978-ban ezt betiltották. Azóta összesen 17 libafogó maradt, akik 1982-ben egyesületet alapítottak, és az Alterra kutatóintézetrel együttműködve ma is űzik mesterségüket, immár tudományos céllal. A programhoz először 2007 februárjában, majd 2008 májusában csatlakoztam, és két-két hetet töltöttem Hollandiában.

A libafogáshoz sok türelemre és tudásra van szükség. Az e célra kiala-

kított fakunyhóktól 200-300 méterre 1 vagy 2 tarlóláló található. A hálók mellé szelíd, legtöbbször hím nagy lilikeket és vetési ludakat helyeznek ki, részben ők lesznek a csalik. A tojók és a fiatalok a fogóval együtt a fakunyhóban várnak a megfelelő pillanatra, amikor az égen vadludak jelennek meg. Ekkor a faládák-ból szabadon engedett példányok nagy lármázás közepette repülnek társaikhoz a háló mellé, miközben felkeltik az arra repülő gyanútlan vad madarak figyelmét. A táplálékot kereső libák biztosra veszik, hogy megfelelő területre bukkantak, így szerencsés esetben közvetlenül a szelíd libák mellett, a hálónál landolnak. A fakunyhóból működésbe hozható hálót kilövik, és a következő feladat már csak a madarak kiszabadítása. A szelídek visszakerülnek a helyükre, a többi lúd

adatait pontosan rögzítik, majd gyűrűvel ellátva szabadon engedik őket.

A módszer segítségével 1953 óta napjainkig több tízezer libára került gyűrű Hollandiában, legnagyobb számban nagy lilikekre, vetési ludakra, apácaludakra, örvös ludakra és rövidcsőrű ludakra.

NAGY LILIKEK JELÖLÉSE

A nagy lilikek (*Anser albifrons*) és a vetési ludak (*Anser fabalis*) vizsgálatára 1998-ban indítottak színes gyűrűs jelölési programot a wageningeni Alterra kutatóintézet munkatársai. A színes műanyag nyakgyűrűs jelölési módszer lehetőséget adott az eddig még tisztázatlan kérdések megválaszolására.

A távcső vagy teleszkóp segítségével egyedileg azonosítható madarak etoló-

Gyűrűzésre váró nagy lilikek a Tajmir-félszigeten



© GERARD MUSEKENS



© FERENCZI MÁRTA FELVÉTELEI

Rakétaháló telepítése Terschelling szigetén

giai, költésbiológiai és vonulási szokásairól lényegesen több információ nyerhető a hagyományos fém lábgyűrűvel szemben. Eddig több tízezer leolvasást regisztráltak, ami a munkában részt vevő 2000 önkéntes megfigyelőnek köszönhető. A nagy lilikekről a legtöbb információ Hollandiából, Belgiumból és Németországból érkezett, de sok megfigyelés származik Magyarországról, Franciaországból, Angliából, Dániából és Lengyelországból is.

A ludak a vonulásuk során számos pihenőhelyet ejtenek útba, míg a telelőterületeikről a költőterületeikre érnek. Hogy ezek a helyek pontosan hol találhatóak, milyen sorrendben és mennyi időre keresik fel ezeket, ma még nagyrészt ismeretlenek. A színes jelölés számos előnye mellett egy problémára nem jelent megoldást. A madarak átlépik a határokat, és útjuk során olyan területekre érnek, ahol nincs „kiépített” megfigyelőhálózat, így nincs további információ ezekről az egyedekről.

A nagy lilikek északi vonulási útvonala és észak-oroszországi pihenőterületeik felkutatása céljából 2006-ban és 2007-ben összesen 19 madárra szereltek napelemes GPS-adót.

A nagy lilikek Szibériában a Kanyin-félsziget és a Tajmir-félsziget keleti



Örvös lúd kiszabadítása a rakétahálóból



Nagy lilik gyűrűzése

felén található Hatanga folyó között költenek. Teletérületeik Kazahsztán nagy tavaitól egészen Anglia keleti partvidékéig található, többségük Nyugat-és Közép-Európában tölti a telet.

Az adóval felszerelt lilikek mindkét évben március végén hagyták el Hollandiát, átrepültek Kelet-Németországon, Lengyelországon, majd április elején érték el a Nemunas-deltát Litvániában. Egy részük a balti államokon keresztül vonult tovább, mások először Fehéroroszországba és Ukrajnába repültek, s innen vették az irányt észak felé. A nyomon követett madarak többsége hosszabb ideig a Baltikumban tartózkodott, ezután egyhuzamban jutottak el Oroszország északi részére, ahol megpihentek, majd május közepe és vége között érkeztek a Kanyin-félszigetre, vagy az utolsó pihenőhelyükre: a malazemelskajai tundravidékre. Néhány esetben a jelzések arra utaltak, hogy a lilikek elfoglalták revírjeiket és megkezdték a költést. 2007-ben összesen 9 madár érte el az arktikus területeket. Ezek közül négynek Kolgujev-sziget, egynek a Jamal-félsziget, egynek a Kara-tenger nyugati partja és egynek Novaja Zemlja volt a végleges úticéja.

A Tajmir-félsziget ismert vedlőhely, amit évente több mint 200 000 nagy lilik keres fel. 2006 júniusának végén egy madár – ez évben jelöltek közül az egyetlen, amely elérte a sarkvidéket – érkezett ide a Jamal-félszigetről. 2007-ben szintén egy lilik adott jelet Tajmirról.

2006-ban a három legnagyobb meg-



Nyakgyűrűvel jelölt vetési lúd

tett távolság 3960 km, 3990 km és 5820 km volt. Az első kettőt lelőtték, utóbbi a Jamal-félszigetig jutott el. 2007-ben megtett leghosszabb távok: 5150 km (Novaja Zemlja), 5220 (Kara-tenger), 5460, 5820 és 9330 km (mindhárom Kolgujev) és 5640 km (Jamal-félsziget). A különbségek rámutatnak arra, hogy a madarak különböző vonulási útvonalakat és pihenőterületeket használnak.

A vizsgált nagy lilikek közül 5 példányt biztosan lelőtték, de valószínűsíthető, hogy több példány is így fejezte be pályafutását.

ÖRVÖS LUDAK JELÖLÉSE

Az örvös ludak jelölési programja 1972-ben indult, azóta Angliában, Hollandiában, Németországban, Franciaországban és Szibériában összesen több mint 6000 madárra került színes lábgyűrű.

Az örvös lúd sarkvidéki költő faj, vonulása és teletése során a tengerpartokhoz kötődik.

A törzsalak (*Branta bernicla bernicla*) Szibériában fészkel, a Tajmir-félszigeten élő populáció augusztus közepétől szeptember első hetéig tartózkodik az északi tundrán. Őszi vonulásuk során egyesek egész novemberben Dániában és Németország nyugati részén maradnak a hidegebb időjárás beköszöntéig, míg a többiek egyenesen Hollandia, Délkelet-Anglia és Nyugat-Franciaország tájait keresik fel, ahol a téli időszakot töltik.

Tavasszal május közepe táján a Watt-tengerre érkeznek, ahol a sikeres vonulás és fészkelés érdekében testtömegüket gyarapítják.

Az egyik fő gyülekezőhelyük a Watt-tenger és az Északi-tenger között található, Hollandiához tartozó Terschelling sziget, amelynek nagy része természetvédelmi terület. Itt közel 1000 példány kapott gyűrűt, és 5 madárra adót is felszereltek. A sziget jelentőségét az örvös ludak vonulásában többek között az eddigi 20 000 leolvasási adat mutatja.

A legutóbbi akció 2008 májusában volt. A puskaporos rakétahálók kihelyezése után, a több napi feszült várakozás és lankadatlan figyelemnek meglett az eredménye. Az egyik háló elsütése után 22 örvös ludat fogtunk, majd gyűrűztünk meg. Reményeink szerint minél több elérte a szibériai tundrát és sikeresen költött.

Ferenczi Márta



Gyűrűzéshez összerakott örvös ludak csapata a szibériai tundrán

© GERARD MUSENS

Legyél Te is bennfentes!

Iratkozz fel a Mountex havi megjelenésű e-mail hírlevelére, és értesülj elsőként a Mountex-világ híreiről!

www.mountex.hu/hirlevel

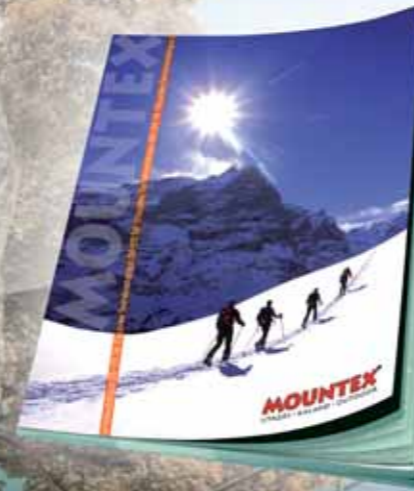
Kérd katalógusunkat

e-mailen

mountex@mountex.hu

vagy postán.

(2000 Szentendre, Rózsa u. 16.)



Októberben megjelenik ingyenes téli katalógusunk!



MOUNTEX

UTAZÁS • KALAND • OUTDOOR

WWW.MOUNTEX.HU

VIII. TATAI VADLÚD SOKADALOM

2008. november 28–30.

November 28. és 30. között immáron nyolcadik alkalommal kerül megrendezésre a Tatai Vadlúd Sokadalom. Egy rendezvény, ami az elmúlt évek alatt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület történetének egyik legnagyobb, egyszerre egy helyen a legtöbb embert vonzó rendezvénye lett. **Csonka Péterrel**, a Komárom-Esztergom megyei Helyi Csoport alelnökével beszélgettünk tervekről, kulisszatitkokról, programokról. Egy rendezvényről – és ami mögötte van.

© CSONKA PÉTER

– Tatai Vadlúd Sokadalom – nyolcad-szor. Kimondani is sok.

– Megszervezni se kevés...

– Ennyi év munkájával a hátatok mögött már rutinból megoldjátok a szervezési feladatokat, vagy inkább évről évre egyre nehezebben feszültök neki tudván, hogy mi vár rátok az elkövetkezendő hetekben, hónapokban?

– Egyszerre mindkettő és egyik sem. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy mi következik, de már ez a többszám is jelenti, hogy teljes mértékben csapatmunkáról van szó. Úgy pedig minden sokkal könnyebb. Azok a visszajelzések pedig, amiket a rendezvény alatt és után az ország minden részéről folyamatosan kapunk, óriási erőt és megerő-

sítést adnak nekünk minden évben az újrakezdéshez és a folytatáshoz.

– Mikor kezdték a szervezési munkát?

– Nagyjából a ferencmajori táborunk idején, tehát augusztus közepén, végén szoktuk tartani az első megbeszélést, ötletelést a rendezvénnyel kapcsolatban. Számoljuk innen a munka kezdetét. Valójában ugyanis a helyi csoportunk levelező listáján folyamatosan téma a Vadlúd Sokadalom. Teljesen természetes módon, teszem hozzá. Beszélgetünk, ötletelünk, vitázunk, értékelünk. Mikor mi adódik.

– Hány ember dolgozik egy ekkora rendezvény létrehozásán?

– Vegyük a tavalyi példát. Megyei csoportunkból vagyunk hárman, akik az egész szervezési folyamat során a

magunk területén önálló döntési jogkörrel bírnak. Ehhez a legszűkebb értelemben vett főszervezőkhöz csatlakoznak azok, akiknek szintén már az előzetes szervezésben is van feladatuk. Tavaly ilyen volt például az a tagtársunk, aki az árusokkal foglalkozott, illetve aki a nagykivetítős technikáért volt felelős. Közöttünk természetesen folyamatos az egyeztetés. Csapatunkat segítik az MME Titkárságán dolgozó munkatársak is, így tavaly nagyjából nyolc fő vett részt csak az előzetes munkák során. Ahhoz azonban, hogy mindaz, amit előzetesen kitaláltunk, elterveztünk, a rendezvény helyszínén meg is valósuljon, nagyjából 70-80 ember elkötelezett munkája szükséges. Közülük Zsoldos Árpádot külön kiemelném. Az a tény, hogy elvállalta az egész napos narrátori munkát, óriási megtiszteltetés volt a számunkra. Munkájával pedig rengeteget tett hozzá a rendezvényhez. Ahogy persze a többiek is: megyei csoportunk tagjai, a DINPI természetvédelmi őrrei és környezeti nevelői, az MME Bolt képviselője, a Titkárság által szervezett önkéntesek, mindazok, akik előadásokkal tették színesebbé a programot, a látványosságot adó életképet készítették, vagy éppen a szombat esti borkóstolót vezették le. Remélem, nem hagytam ki senkit.

– Mindezt...

– Igen, a legtöbben mindezt önkéntesként, munka mellett, után.



© CSONKA PÉTER

– Fáradtan?

– Dehogy. Büszkén, hittel, elkötelezettséggel. Nem is lehet másképp.

– Lehet még valami újdonsággal előállni nyolcadik alkalommal?

– Őszintén szólva nem törekszünk mindenáron erre. Már évekkor korábban lefektettük azokat az alapelveket, amelyek mentén évről évre szervezzük ezt a rendezvényt. Alapvetően ezekhez ragaszkodunk. Persze tisztában vagyunk azzal is, hogy bizonyos változások egy rendezvény élete, fejlődése során óhatatlanul is bekövetkeznek. Azt a kezdetekkor biztosan nem terveztük, hogy ekkora rendezvény lesz a Sokadalom, mégis így alakult, és természetesen nagyon örülünk is neki, büszkéek vagyunk rá. De ez komoly felelősség is egyben.

– Alapelveket említettél.

– Adott egy város Magyarországon, ahol az ország legrégebbi, közel 700 éves mesterséges halastava található. Egy élőhely, amely már így önmagában is értéket képvisel. Ráadásul éjszakai- és pihenőhelyül szolgál vízimadarak tízezreinek a madárvonulás során. A Tatai Vadlúd Sokadalom arról szól, hogy felhívjuk a figyelmet erre. Rendezvényünk egész napos programsorozatával elsősorban a távoli északi tundrák üzenetét magukkal hozó vadludakat köszöntjük. Nem hangos fesztivál ez, nem egymást érő koncertek és kirakodóvásárok kavalkádja,

© VARGA NORBERT



mégis ünnep! Olyan fesztivál, amelyen a látványosságról és a hangulatról a sok ezernyi vadlúd gondoskodik, a vendégek pedig mi, emberek vagyunk. A terület sajátosságai, jó megközelíthetősége, a madarak jó láthatósága arra ad alkalmat, hogy mindezt a lehető legközelebb hozzuk az emberekhez, nagy nyilvánosságot adva ezzel a természetvédelemnek, a madarászatnak. Innentől lesz a Tatai Vadlúd Sokadalom a civil és állami természetvédelem, és ezzel együtt az MME és a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság kirakatredezvénye. Amikor egy érdeklődő ellátogat a helyszínre, és ott belenézhet egy teleszkópba, figyelmeséget, kedvességet kap, akkor az egész természetvédő és madarász társadalomról alkot véleményt. És mindegy, hogy

szervezőkről, önkéntesekről, MME alkalmazottakról, vagy netán a madármegfigyelési verseny résztvevőiről van-e szó. És ezzel meg is érkeztünk a rendezvény egyik legfontosabb alapelvehez. A Tatai Vadlúd Sokadalom találkozási pont volt és lesz is mindazok számára, akik velünk együtt hisznek a valódi értékekben, a természeti értékekben, a természetben, a madarakban, hisznek abban, hogy összefogással, de csakis összefogással több olyan sikertörténetet is írhatunk együtt, mint amilyen ez a rendezvény is. Úgyhogy mi már készülünk, és szeretettel várunk mindenkit.

Mindenkit szeretettel vár a Tatai Vadlúd Sokadalom!

Lejegyezte: Bolla Adrienn

„CSODÁLATOS MADARAK” a Margitszigeten



© ORBÁN ZOLTÁN

A „Csodálatos madarak” program az Angol Királyi Madártani Társaság (Royal Society for the Protection of Birds – RSPB) 'Aren't bird brilliant – ABB' ötletének mintájára valósult meg, amelyről korábban a *Madártávlat*ban már beszámoltunk. 2007-ben 67 helyszínen működött ilyen ABB program az Egyesült Királyságban.

Az idei év májusától a Margitszigeten megkezdtük a laikus közönség megszólítását célzó rendezvényünket. Helyszínválasztásunk fő oka, hogy a sziget igen látogatott, frekvenciált hely, ahol sok pihenni és kikapcsolódni vágyó ember megfordul, továbbá olyan kiterjedt zöld felülettel rendelkezik, ahol sok közismert vagy akár kevésbé közismert madárfaj is előfordul.

A Margitszigetet gyakran látogató közönség mellett az ideérkező hazai és külföldi turisták figyelmét is sikerült felhívni az érdekes madármegfigyelő programra.

Élményorientált, teleszkópos madármegfigyelésekkel, hasznos madárvédelmi információkkal egybekötött rendezvényünk során hatékonyan szolgáltuk a program legfőbb célját: az MME és ezzel a természetvédelem népszerűsítését. Ezáltal nemcsak a látogatók tudás-szomját és természet iránti fogékonyságát fokozzuk, hanem teret adunk a tagtoborzásnak és az adománygyűjtés lehetőségének is.

A Margitsziget kiváló helyszíneként szolgál madármegfigyelő-programokhoz, hiszen tudjuk a *Fülemülék éjszakája* című rendezvényeinkből is, hogy hány énekesmadárfaj választja fészkelőhelyül a sziget nyugodt, sűrű aljnövényzetű részeit, a vörösbegyektől a barátposzátákon át a fülemülékig.

Számos ragadozómadárfaj is előfordul a szigeten, mint például a kabasólyom. A három hónapos eseménysorozat alatt sikerült a sólyompárt megfigyelni május

végi, június eleji vadászatukon. A szigeten élő macskabagoly család nehezebben volt látható. Éjszaka aktív ez a madárfaj, emellett szokásos költőüregénél nem volt jelen a nyári hónapokban, de mivel a macskabaglyok számára is raktunk ki költőodút, így fészkelése és a költőláda közelében történő megfigyelése a jövőben egy újabb nagyszerű programelemet rejt magában.

Egyik leglátványosabb eseményünk az egyik legaktívabb önkéntesünkkel, Sándor Ividővel esett meg: vele egy egész napon át figyelhettük a réten hangyákat kereső zöld küllőket, a szülőket a frissen kirepült fiókákkal. Szinte pár méterre a járkelőkkel teli ösvényektől keresgéltek a gyanútlan fiatal madarak, hiszen ők még nem sok embert láttak életükben. Az emberek többsége pedig még nemigen látta ezt a fajt, így a szelíd harkálycsalád minden érdeklődő számára nagy élményt jelentett.

A látványprogram részét képezte egy itató- és fürdőhelyként szolgáló „főkeres” csap is, amely nagyban segítette a madármegfigyelést, s ahol számos nehezen megfigyelhető énekesmadár oltotta szomját a forró déli órákban. A fürdő mindennapi vendégei voltak a csuszkák, cinegék és barátposzáták, de nem hagyhatjuk ki a felsorolásból a seregélyeket, dolmányos varjakat, és a városban egyre gyakoribbnak mondható örvös galambokat sem. A vonulási időszak végén még ritkább fajokkal is volt szerencsénk találkozni, mint például a sokféle madárhangot utánzó kerti gezével, és egy vonulásban megkésett fitiszfűzikével.

A programra való felkészülés során hús odút helyeztünk ki a Budapesti Helyi Csoporttal március végén. A tipikus széncinege-odúktól a seregély- és csóka-



Csuszka

© KALOTÁS ZSOLT

szetvédelem üzenetét ezen az egyszerű, ámde élménydús programon keresztül... Az elkövetkező évek számára biztos alapot teremt ez a próbaévré arra, hogy miként lehet egy egyszerű, de ugyanakkor nagyon hatékony programot megva-

lósítani a természetvédelem és az MME népszerűsítése érdekében.

Ezúton is köszönjük a program megvalósításában közreműködő tagtársaknak és kollégáknak a segítséget!

Berényi Zsombor



Zöld küllő

© KALOTÁS ZSOLT

odúkon át a fent említett macskabagolyköltőodúig kerültek ki a madarak fészkelését segítő berendezések. Sajnos idén a madarak még nem költöttek ezekben, ami a szigeten található sok idős, odvas fával magyarázható, nem beszélve arról, hogy a madaraknak is hozzá kell szokniuk az új körülményekhez. A mesterséges odúk segítségével számos érdeklődőnek feledhetetlen élményt tudunk majd szerezni, amikor is lehetőségük nyílik figyelemmel kísérni az etetés folyamatát és a fiókák kirepülését.

A „Csodálatos madarak” program e rövid idő alatt bebizonyította, hogy sok embert képes megmozgatni egy városi közparkban. Több száz gyerekcsoport látogatta a szigetet tanév végéig kirándulás kapcsán, amely során sikerült eljuttatnunk az egyesület és a termé-



© ORBÁN ZOLTÁN

Magyarország madarainak névjegyzéke



Örömmel értesítünk minden madártan iránt érdeklődőt, hogy 10 év eltelte után idén napvilágot látott a „Nomenclator”, azaz Magyarország madarainak hivatalos névjegyzéke.

A könyv ezúttal nem tartalmaz ábrákat, viszont 278 oldalon tárgyalja – a legfrissebb rendszertan szerint – a hazánkban előforduló közel 400 faj státusát naprakész állomány- adatokkal, faunatípus- és kategória besorolással, ritkaságoknál az első 15 megfigyelés pontos (a megfigyelők nevével ellátott) feltüntetésével stb.

A kötet II szerző, a szerkesztés *Hadarics Tibor* és *Zalai Tamás* munkája, kiadója a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, támogatója a NKA és a birding.hu.

A könyv beszerzésére több lehetőség kínálkozik:

- utánvétellel megrendelhető az MME web-boltjában: <http://bolt.mme.hu>
- személyesen megvehető (*Lendvai Csabával* – lendvai.csaba@mme.hu – előzetes egyeztetést követően!) az MME központi irodájában (1121 Budapest, Költő u. 21.)

A könyv egyéb kereskedelmi (könyvesbolti stb.) forgalomba *nem* kerül!

A könyv ára: 3000 Ft – MME-tagoknak 10%-os kedvezménnyel (azaz 2700 Ft)

Molnár Béla madártani dolgozatai



Molnár Béla születésének 120. évfordulóján, 2008-ban, összegyűjtve, hasonmás kiadásban megjelent a szerző ornitológiai munkásságának dokumentációja, nyolc füzetben, DVD-melléklettel. A szerzőnek a kakukk biológiájával kapcsolatos, korábban szenzációnak ható megfigyeléseit tartalmazó kiadványokat egy kilencedik kötet egészíti ki, amelyet barátja és tisztelője, *Lévay Ferenc* adott közre, *Emlékek Molnár Béláról* címmel. Itt rajta kívül *Melich János*, *Pásztor Pál* és *Péterfia Zoltán* ír Szarvas neves szülöttéről. A füzeteket a hasonmás kiadás ötletgazdája *Demeter László* és a kiadó, *Tatai László* szép kivitelű könyvtokban kínálja a mai olvasóknak. Molnár Béla munkássága a nagyközönség emlékezetében talán mára kissé elhalványult, pedig ő volt az, aki 1939-ben, több éves madármegfigyelés után, a régen kutatott kakukk-probléma addig példátlan alaposágú vizsgálatait tárta a világ elé. *Kovács Gábor* ornitológus, a Hortobágyi Nemzeti Park munkatársa a következő szavakkal ajánlja a kiadványt az érdeklődők figyelmébe: *Molnár Béla műveiből egy végtelenül szorgalmas, és elkötelezett tudós máig felülmúlhatatlan szakmai teljesítményét ismerhettem meg. Hazánk madárvilágának kutatói közül talán csak egyedül Koffán Károly sok évtizedes erdeipacsirta-vizsgálatai mérhetők Molnár Béla érdemeihez.*

A kiadvány ára 4500 Ft, megrendelhető a tatai@szarvas.hu e-mail címen, illetve a 06/70/421-7245-ös telefonszámon.

ELŐKÉSZÜLETBEN A MADÁRVONULÁSI ATLASZ

A Föld egyik leglátványosabb, kontinenseket átívelő természeti jelensége a madárvonulás, amely évezredek óta foglalkoztatja az emberiséget. Sokáig megválaszolatlan talány maradt, hogy miért tűnik el télire a nálunk fészkelő madarak többsége, hol töltik a téli hónapokat, illetve honnan érkeznek hozzánk a távoli vidékeken honos ritka madárvendégek. Herman Ottó és munkatársai (élükön Schenk Jakabbal) a világon az elsők között, 1908-ban kezdték tudományos módszerekkel kutatni a madárvonulást, s az eltelt száz év alatt a hazai szakembergárda jóvoltából adatok milliói gyűltek össze. A centenáriumi madárvonulási atlasz tudományos alaposággal, de mindenki számára közérthetően, látványos illusztrációk százaival mutatja be a Magyarországon előforduló madárfajok vonulási szokásait, vándorútjait, telelőhelyeit – mindazt, amire a madárgyűrűzés módszerével választ lehet kapni, s ami joggal érdekelhet minden természetbarát olvasót.

A kötet a *Kossuth Természettár sorozatban 2008 novemberében jelenik meg; a könyvről részletes ismertetőt a Madártávlat következő számában közlünk Olvasóinkkal!*

Megfigyelni és megörökíteni



Egyszerű. Gyors. Pontos.

Üdvözöljük a digiszkóping világában! Másokkal is megosztható, egyedülálló élmények részese lehet. A Swarovski Optik Digitális Kamera Bázisa a digitális fényképezőgépet közvetlenül a teleszkóp okulárjához rögzíti – a teleszkóp lesz az objektív. Saját fényképezőgépével örökíthet meg nagy távolságról is elképesztően részletgazdag képeket. A megfigyelési- és fényképezési mód közötti gyors váltás egészen egyszerű, az objektum folyamatosan a látómezőben marad.



AZ MME VII. TUDOMÁNYOS ÜLÉSE

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület idén VII. alkalommal rendezte meg tudományos konferenciáját. A Tudományos Ülésre 2008. október 24–26. között Baján az Eötvös József Főiskolán kerül sor. Hazánkban a madárgyűrűzés centenáriumát ünnepeljük, így a konferencia mottójául és kiemelt témájául is a madárgyűrűzés és annak alkalmazási területei lettek kijelölve.

A konferencia honlapján (<http://www.ejf.hu/mme2008>) olvasható az előzetes program, amely folyamatosan frissül a részletek tisztázásával. A program plenáris előadásokból, szekcióülésekből és poszter szekcióból fog állni. Kísérőprogramként kerül megrendezésre a Gyűrűző Találkozó.

A konferenciára előzetes regisztráció szükséges; jelentkezni az mme2008@ejf.hu címen lehet, a konferencia honlapjáról letölthető regisztrációs lap kitöltésével. Telefonon a 36-30/424-6274 számon Vörös Krisztina ad további tájékoztatást.

REKORD-SZAPORULAT A RÁKOSVIPERA-VÉDELMI KÖZPONTBAN

Huszonhét nősténytől összesen 244 kis rákosi vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*) látta meg a napvilágot a Rákosivipera-védelmi Központban augusztus során. A fokozottan védett faj eddig minden évben sikeresen szaporodott a védelmére létrehozott intézmény 5 éves működése során.

A korábbi évekhez képest jelentősen magasabb létszámú szaporulatot magyarázza az a tény, hogy immáron a tenyésztésben született 3-4 éves egyedek is be lettek vonva a tenyésztésbe. Az idén szaporodó 27 nőstényből 21 ilyen egyed volt. A 10 vadbefogott egyeddel 2004-ben elindított program mára így összesen 378 viperával büszkélkedhet, ami a vadon élő állomány 500 egyedre becsült összegyedszámával összevetve jelentős eredmény.

Az Európai Bizottság LIFE-Nature Alapja és a Magyar Köztársaság Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériuma által támogatott program célja a faj visszatelepítése olyan természetes élőhelyekre, ahonnan a korábbi évtizedekben eltűnt, de napjainkban alkalmasnak tűnik a faj számára. Az első visszatelepítést 2009-re tervezzük a Kiskunsági Nemzeti Park területén található, fokozottan védett területre, amely lakott területektől távol található.

A programról és eddig tevékenységünkről rendszeresen frissített honlapunkon is tájékozódhatnak az érdeklődők:

www.rakosivipera.hu

Az MME Kételtű-Hüllő Védelmi Szakosztálya október 17-én (pénteken) 16 órai kezdettel, Budapesten, a Költő u. 21. „Pavilon” épületében tartja tisztújító szakosztályülését, amelyre szeretettel várunk minden érdeklődő vagy tenni akaró tagtársat. Részvételi szándékukat kérjük, hogy az mme@mme.hu e-mail címre október 10-ig jelezzék!

12. TEREPMADARÁSZ TALÁLKOZÓ

Az idei évben rendhagyó módon a szokásostól kissé korábban, augusztus 28–31. között tartották meg a Terepmadarász Találkozót. A találkozó helyszíne idén második alkalommal a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság Máta erdei iskolája volt. A pénteki nap folyamán színvonalas előadásokat hallhattak a résztvevők a távoli tájak madárvilágáról, így megismerkedhettek Kamcsatka, Kelet-India, az indonéziai Kis-Szunda szigetvilág és Marokkó madaraival. Részletes előadáson ismerhették meg az új *Nomenclator* felépítését, a főbb változásokat, amely segítségével könnyebben használható a könyv. A nap koronája Máté Bence fotóművész előadása, és a mindig népszerű *Milyen madár ez?* című madárfelismerési vetélkedő volt. Szombat reggel 29 regisztrált csapat vágott neki a 24 órás (immár nyolcadik) MadarászFutamnak. Sajnos ez a szeles nap nem kedvezett az énekesmadarak megfigyelésének... A vasárnapi szélcsendes reggelen azonban mindenki bepótolhatta a lemaradását, ugyanis fantasztikus „énekes-mozgásnak” lehettek tanúi.

A kicsit gyengének érzett fajsámra az összesítés cáfolt rá. Az idei évben 151 fajt észleltek a csapatok, 100 észlelt faj fölött 16 csapat végzett. Érdekesebb madarak is előkerültek a verseny folyamán, a „legjobb” faj egy öreg ékfarkú halfarkas lett, ami szinte már sötétben suhant át a Kondás-tó fölött. Mivel azonban ezt a fajt a szervező Oláh János találta, egyhangúlag a kis sólymot választották a különdíjas fajnak, ami a madár legkorábbi hortobágyi előfordulása. A találkozó folyamán előkerült 3 sújtásos füttyölőlúd is (sajnos a faj eredete erősen kétséges). További érdekesebb fajok: nagy lilik, 17 ragadozómadár-faj (parlagi sas, kígyászölyv, pusztai ölyv stb.). A rendezvény főszervezője a Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület, főtámogatója a Hortobágyi Nemzeti park Igazgatóság. A programról további információk találhatóak a világhálón a birding.hu „Beszámolók” rovatában.

SZALAKÓTACSEMPÉSZ A HATÁRON

22 veszélyeztetett madarat akart hazánkban keresztül feltehetően Hollandiába csempészni egy szerb férfi hétfőn, a tom-pai határátkelőn. Az elkövetőt őrizetbe vették, a szalakóták túlélték az utazást, elengedésükig őket a Szegedi Vadaspark munkatársai vették átmeneti gondozásba. Az eset a madarak fajtát és számát tekintve példa nélküli.

A szalakóta (népies nevén kékcsóka) Magyarországon fokozottan védett, Európában veszélyeztetett faj. Esélye van rá, hogy a vörös lista világszerte veszélyeztetett fajai közé kerüljön.

A madarak lábára zárt, tenyésztők által használt gyűrűket helyeztek a feltételezett tettesek, amivel valószínűleg azt kívánták elhitetni, hogy a madarak legális szaporulatból származnak. A felnőtt madár lábméretének megfelelő zárt gyűrű, amelyet néhány hetes korban helyeznek fel a fiókára, később, a felnőtt madárról a láb vagy a gyűrű sérülése nélkül nem távolítható el. Ez a faj legálisan, kereskedelmi céllal nem szaporítható, és mada-

rászaink a természetvédelmi kutatásokhoz úgynevezett ornitológiai gyűrűt használnak, ami semmilyen kárt nem okoz a madár számára. A szalakótáknak Európában egy faja él. Csóka méretű, rendkívül színes madarunk, amely faodvakban költ és elsősorban egyenesszárnyúakkal (szöcské, sáskák stb.) és bogarakkal táplálkozik. Élőhelye a facsoportokkal tarkított nyílt, füves pusztai táj. Elterjedési területének körülbelül fele esik Európa vidékeire, ahol a legjelentősebb populációit Törökországban, Spanyolországban, Oroszországban, Ukrajnában, Romániában, Bulgáriában, Franciaországban és Magyarországon találjuk. Magyarországi állománya körülbelül 1000 pár és országosan stabilnak tekinthető. Legjelentősebb veszélyeztető tényezők hazánkban: a fészkelő- és táplálkozó területeket átalakító, megszüntető emberi tevékenységek (az öreg, odvas fákat tartalmazó facsoportok és fasorok eltűnése, az intenzív mezőgazdasági művelés és vegyszerezés, a gyepterületek átalakítása, a legeltetés és kaszálás megszűnése); a közép feszültségű oszlopok okozta áramütés; gázolás. Az elmúlt másfél évtizedben az MME és az állami természetvédelmi szervek tevékenységének köszönhetően sikerült növelni a szalakóta állományát több hazai régióban is.

NÉGY GÓLYA HALÁLA

Lakossági bejelentés útján értesült az MME 4 fiatal gólya haláláról Tiszabábolna mellett.

A madarakat fém nyílal lötték keresztül, ezek közül 3 a földre esett, s az eddig ismeretlen tettes eltávolította a nyilakat, míg a negyedik madár egy villanyoszlop vezetékére zuhant és megégett. Ebben a gólyában benne maradt a nyílvesző, mivel az elkövető azt nem tudta eltávolítani.

Az esetről már érkezett bejelentés a természetvédelmi öröknek és a település polgármesterének is. Tudni kell, hogy a fehér gólya fokozottan védett faj, természetvédelmi értéke 100 000 Ft. A fehér gólyáról további információk a világhálón: www.golya.mme.hu

„ÚJ” FÖLDIKUTYAFAJ HAZÁNKBAN

Idén tavasszal új földikutyá-élőhelyet fedeztek fel a kutatók Kelebia térségében. A három élőhelyfolton lévő populáció egyedszáma maximum kétszázra tehető. Az esemény egy részét azért fontos, mert a mára igen ritkává vált, fokozottan védett fajunk teljes hazai egyedszáma mindössze 1000 körül mozog, így egy újabb, akár ilyen kis méretű populáció „felbukkanása” is számottevő. Tudományos szempontból viszont talán érdekesebb, hogy a kelebiai állomány esetében hazánkban eddig még nem ismert, új fajról van szó.

A nyugati földikutyá (*Nannospalax leucodon*) fajcsoport elterjedési területe Törökország európai részétől a Balkán-félszigeten át Magyarorszáig, kelet-nyugati irányban pedig Odesszától az Alpokig terjed, vagyis hazánk jelenti ezen rágcslók elterjedésének nyugati és északi határát. Sokáig úgy tartották, hogy a Kárpát-medencei állomány egyetlen fajhoz tartozik, amit a legújabb vizsgálatok eredményei cáfolnak.. A történet érde-

kessége, hogy ez a felvetés nem egészen új keletű. Már Méhely Lajos, a neves zoológus az 1909-ben kiadott *A földi kutyák fajai* című művében koponyavizsgálatok alapján több fajt különített el. Elméletét a kortársai és a későbbi nemzedékek is elvetették. Az elmúlt években a kisemlőskutatás számára (is) lehetővé váló széles körű genetikai vizsgálatok kimutatták, hogy valóban nem egyetlen hazai fajról van szó.

A földikutyával kapcsolatos genetikai vizsgálatok 2005-ben kezdődtek, a Kárpát-medence állatvilágának kialakulását feltérképező átfogó program keretében. A kutatásban a Magyar Természetudományi Múzeum, az ELTE Állattudományi és Ökológiai Tanszéke, az Állattenyésztési Kutatóintézet, valamint a Fővárosi Állat- és Növénykert szakemberei vesznek részt. Újonnan befogott egyedek, továbbá régebbi, preparált példányok genetikai vizsgálatával próbálják meg feltérképezni a hazai állományokat. Így konkrét képet kaphatunk arról, hogy hány földikutyafaj él valójában Magyarországon. A kutatás költségeinek előteremtése nehéz, ugyanis egyelőre nem áll rendelkezésre elkülönített állami forrás, viszont a labormunkákhoz szükséges vegyszerek igencsak megrádjítják a vizsgálatokat. A kutatás várhatóan még 2–3 évet vesz igénybe.

A genetikai adatok alapján az újonnan megismert állomány egy eddig csupán Szerbia egy kis területéről ismert fajhoz tartozik (a pontos fajmeghatározás jelenleg folyamatban van). Élőhelye jelenleg nem védett; a legnagyobb veszélyt a beerdősítés és a beszántás jelenti. A szakemberek remélik, hogy a közeljövőben létrejön a régóta tervezett Kőröséri Tájvédelmi Körzet, amely védelmet nyújtana az új földikutyá-élőhely egy részének.

Nehéz megítélni, hogy a jelenlegi mintegy 1000 példányos hazai állomány sok-e vagy kevés, mert lassan szaporodó fajról van szó, vagyis a demográfiai változások lassan érvényesülnek. Mivel az elmúlt évtizedek állomány nagyságáról csak durva becslések vannak, nehéz megítélni, hogy a jelenlegi állomány a „népesség alakulás” mely stádiumában van. Lehet, hogy már ötven éve ekkora az egyedszám, de az is lehet, hogy csak pár éve csökkent ennyire.

A földikutyá a 20. század közepéig rendszeresen felbukkant a tanyákon, kertekben, füves réteken, ezzel szemben napjainkban – a kelebiai kivételével – már csak hat élőhelye ismert: a hajdúhadházi, a debrecen-józsai, a battonyai, a kistompapusztai, a kunadaci területek és a Hajdúbagosi Földikutyá Rezervátum. Komoly gondot jelent, hogy élőhelyeik többsége nem védett. Míg a hajdúbagosi rezervátumot éppen a faj jelenléte miatt hozták létre, a Debrecen határában lévő populáció például csak helyi védettséget élvez, ami szakemberek szerint nem elég. Ezt bizonyítja az is, hogy a közelmúltban egy lakópark építése során megsemmisült a debrecen-józsai élőhely egy része. A nem túl rózsás helyzet ellenére még érik pozitív meglepetések a kutatókat. A kelebiai ugyanis az elmúlt két évben immár a második újonnan felfedezett földikutyá-élőhely. 2006-ban fedezték fel Kunadacsnál az addig ismeretlen földikutyá populációt. Örömmel az örömben, hogy a kunadaci élőhely jövője sincs biztonságban, ugyanis a területet kettévágja az M8-as autópálya tervezett útvonala.

Nógrádi madarászok a Boszporusznál

Drexler Szilárd (rendező) vezetésével sikeresen visszatértek a fehér gólyákról filmet készítő madarászok, Drexler Máté (operatőr), Bende Zoltán (orvos) és Frenyó Gábor (tolmács) a Boszporuszról. A készülő film a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület fehérgólya-védelmi programját mutatja be.

A T-Com által támogatott programhoz kapcsolódóan a madarászok Magyarországon egy road show keretében több gólyát is meggyűrűztek a helyi lakosok bevonásával, továbbá Nagyhalászában web-kamerát üzemeltettek, amelyen keresztül élőben lehetett figyelni a madarak életét.

A boszporuszi expedíció eredményeként fantasztikus filmfelvételek készültek a vonulás egyik kritikus szakaszán, amikor a több ezer madár kötelékben repülve elhagyja Európát. Ilyenkor néhány hét alatt 250 000–300 000 ma-



© FRENYÓ GÁBOR FELVÉTELEI



dár repül át Isztambul felett, felejthetetlen élményt nyújtva mindazoknak, akiknek ezt sikerül megfigyelni. Érdekes volt hallani a helyi madarászoktól, hogy Törökországban a fehér gólyát szent madárként tisztelik, mivel a telelőhelyekről való megérkezése egybeesik a tavasz beköszöntével.

Szomorú aktualitást kölcsönöz a hírek, hogy Tiszabólnánál ismeretlen tettes 4 gólyát nyilazott le (további információk az esetről: <http://www.golya.mme.hu/index.php?p=news&page=0#golya131>).

Mindezek után elgondolkodhat az ember, hogy mennyire változik a világ, mivel régen még a magyar gyerek gyógyította a „gólya-gólya-gilice” lábán ejtett sebet, amit annak idején a török gyerek vágott meg...

Frenyó Gábor

Házi rozsdafarkú mint kakukk-gazdamadár

A házi rozsdafarkú (*Phoenicurus ochruros*) gyakoriságához képest viszonylag ritkán válik a kakukk (*Cuculus canorus*) gazdamadarává. Ennek egyik oka, hogy a kakukk kerüli az emberi településeket. Városi parkokban, lakott területeken csak elvétve mutatkozik. Ligetekkel övezett üdülőterületeken, mint például a Balaton keszthelyi partszakaszán, vagy erdővel övezett falvak tágas kertjeiben azonban előfordulhat. Épületeken vagy épületek belsejében ritkán keres tojása lerakásra alkalmas gazdamadár-fészket. Az utóbbi évtizedekben azonban mindenfelé gyakorivá vált; az épületzugokban fészkelő házi rozsdafarkú erre készítheti. A nevezett faj parazitálására úgy tűnik ritkábban kerül sor, vagy legalábbis a madár gyakoriságához képest erre vonatkozóan kevés adattal rendelkezünk. Jákfalva község (Borsod megye) szélső házaiban az elmúlt években kétszer is sikerült házi rozsdafarkú által nevelt kakukkfiókát észlelni.

Az első esetben a gazdamadár fészke egy fészkeszerű melléképületben volt, ahová a kakukknak egy (állandóan nyitva tartott) 80x170 cm-es ajtón kellett berepülnie, hogy tojását lerakja. A fészek mintegy 190 cm magasan a fal mellett, a földem gerenda közelében lévő polcon épült, egy fehér nikecell lap alatt. A kakukkfióka csupán a kirepülés napján vált könnyebben észlelhetővé. Ekkor (2004. június 23.) reggel 7 órakor a fészket elhagyva még öt órán keresztül a fészkerben tartózkodott, a jövő-menő emberektől nem zavartatva magát. A fészkerből kirepülve két napig üldögélt az épület közelében lévő almafa koronájában, ahol a mostoha szülők rendszeresen etették. Ezt követően még további 2-3 napig maradt a kertben, majd feltehetően sikeresen önállósult.

A másik költést mintegy száz méterre az előzőtől 2007 májusában észleltük. Ekkor egy használaton kívüli melléképületben, a fal szögletében 160 cm magasan épült a házi rozsdafarkú fészke. Ide szintén csupán egy nyitott ajtón keresztül repülhetett be a tojását lerakó kakukk. Itt azonban a sikeresen felnevelkedett, s már csaknem teljesen kitollasodott kakukkfiókát valamely ragadozó, a nyomokból ítélve feltehetően nyest (*Martes foina*) ragadta el, illetve fogyasztotta el a helyszínen.

Bankovics Attila és Konyha Zoltán

Röptében azonosított magyar gyűrűs szerecsensirály

A kóddal ellátott színes műanyag gyűrűt viselő madarak azonosítását igen megkönnyítette a mindennaposá vált digitális fényképezés. A Madárgyűrűzési Központba szinte naponta érkeznek a megfigyelési adatokhoz csatolt fényképek a színes gyűrűt viselő madarokról. Az itt bemutatott fényképet Thomas Luiten küldte Hollandiából, ahol szeptember 4-én kapta lencsevégre a HLR5 kódszámú fiatal szerecsensirályt, Zeeland Noord-Beveland szigetén. A madarat idén nyáron gyűrűzte Domján András a Fehér-tavi Korom-szigeten, ott, ahol Beretz Péter (1894–1973) fél évszázaddal korábban megjelölte az első hazai példányokat.

Magyarországon a szerecsensirályok színes gyűrűvel történő jelölése 1994-ben kezdődött, azóta 14 gyűrűző 2277 madárra – javarészt fiókára – helyezett fel piros egyedi kódú gyűrűket. A legtöbb madarat a Korom-szigeten jelölték, de nem elhanyagolhatóak a rétszilasi, kelemenszéki, és az utóbbi években a mekszikópusztai telepek gyűrűzési eredményei sem. Az itthon megjelölt madarokból ezidáig 1010 példányt figyeltek meg kirepülésük után, 11 513 alkalommal, összesen 24 országban, leggyakrabban La Manche partvidékén és Olaszországban, a Velencei-öböl térségében. A legtöbbszor megfigyelt példánynak 150 észlelési adata érkezett eddig be a Központba. Ezt a madarat 1997-ben jelölték fiókaként a Korom-szigeten a H781-es piros gyűrűvel, majd 2000-ben költése során Belgiumban fogták meg, és átgűrűzték belgiumi (fehér) gyűrűvel, később 2006-ban ugyanott kapta meg sorban a harmadik új gyűrűjét. Magyarországi kirepülése után valamennyi megfigyelési adata külföldről érkezett, de az itthon kelt fiatalok közül a későbbiekben 163 egyedet sikerült azonosítani hazai költőterületeken. A kelési helytől legtávolabb megfigyelt madár pedig egészen Marokkóig jutott. A legidősebb eddig regisztrált hazai kelésű madár fiókakorában nem kaphatott színes gyűrűt, mert a program előtti évben, 1993-ban kelt. Így nincs is róla semmilyen adat egészen 2001-ig, amikor Belgiumban költő madárként megfogták és átgűrűzték. Ezután a zöld gyűrűs madarat már többször észlelték, legutoljára 2006-ban, a jelölését követően 13 évvel, egy belgiumi kikötővárosban.

Az Európa szárazföldi területein fészkelő – köztük a hazai – szerecsensirályok a költési idő végével viszonylag gyorsan felkeresik a tengerparti területeket, ahol a teleszkópos, digitális fényképezővel felszerelt megfigyelők különös gonddal figyelik a piros gyűrűs madarakat, mert tudják, hogy azok távoli vidékekről, Lengyelországból, vagy a Kárpát-medence területeiről érkeztek.



© THOMAS LUITEN

Karcza Zsolt

Küszvágó csér kései költése a Csaj-tavon

A küszvágó csér (*Sterna hirundo*) költési ideje a szakirodalom szerint Magyarországon rendszeresen május eleje és június vége közé esik (Keve 1958; Bankovics 1998). Egész Európára kitekintve előfordulnak azonban későbbi, júliusi sőt augusztusi költések is (Makatch 1974). A küszvágó csér költési idejének elhúzódsását, illetve kései fészkelését bizonyítja Magyarország területén is az alábbi két adat.

Janisch Miklós 1967. június 23–25. között Balatonlellén az Irmapusztai-halastavakon még frissen lerakott „tisza” fészkelőket talált. A fajra jellemző 26 napos kotlási idővel számolva ezekből július 20. körül keltek volna ki a fiókák.

Meglepődve tapasztaltam, hogy a Csaj-tavon 2008. augusztus 17-én a küszvágó csér még pelyhes fiókáját eteti. A Tömörkény község határába eső halastó-rendszer X-es tavan a tóegység északi gátjától mintegy 150 méterre húzódó lapos zátonyon volt a „telep”, amelyen 3 pár küszvágó csér mozgott, illetve mutatott fészkelési viselkedést. Csupán egy pelyhes (mintegy 10 napos) fiókát észleltünk, amely többször is előbújt a gyér, csomókban növő zöld növények takarásából. Feltehetően a másik két párnál is voltak fiókák. A közeledő barna rétihéját (*Circus aeruginosus*) mindenkor erélyesen támadva üzték el a zátony környékéről. Egyébként több ezer nyár végi gyülekező, illetve vonuló madár tartózkodott már ezidőtájt a sekély vízű tóegységen.

Irodalom:

Bankovics, A. (1998): Küszvágó csér – *Sterna hirundo*. – In: Haraszthy, L. (szerk.): Magyarország madarai. Mezőgazda Kiadó, Budapest

Keve, A. (1958): Charadriiformes – Lilealakúak. – In: Székessy, V. (szerk.): Madarak – Aves. Akadémiai Kiadó, Budapest

Makatch, W. (1974): Die Eier der Vögel Europas. Neumann Verlag, Radebeul

Bankovics Attila

Az épületlakó zugpókok (*Tegenaria* spp.) – a 2008-as év pókjai Európában

Ki ne ismerné őket: nagy, sötét színű szőrös pókok, amelyek időnként a fürdőkádban, mosdókagylóban tűnnek fel; nagy méretük és a porcelán-fehér háttérben mutatott erős kontrasztjuk folytán kivívják maguknak az emberek "kitüntetett figyelmét". Ezek az állatok főként olyan épületlakó zugpókok, amelyek az emberre nézve se nem mérgezőek, se nem veszélyesek. Mindezek ellenére mégis ezek azok a lények, amelyek talán a legtöbbet ártanak az emberek és a pókok kapcsolatának.

2008-ban a *Tegenaria*-fajokra esett a választás az „Év pókja” cím kiosztásakor. A zsűri nem is találhatott volna jobb jelöltet arra, hogy felhívja a figyelmet az emberek nyolclábúak iránt mutatott irracionális félelmére. Az arachnológusok ezzel a választásukkal az érdeklődést is szeretnék felkelteni a bennünket közvetlenül körülvevő természet iránt. Ezúttal már harmadszor került sor arra, hogy az év pókja egész Európában kerüljön kijelölésre. Mivel nem minden *Tegenaria*-faj fordul elő valamennyi európai országban, e jelenlegi reklámkampány új jellemzője, hogy a közeli rokon fajok csoportjára hívja fel az emberek figyelmét. Minden ország külön kijelölheti e rokonsági kör legjellemzőbb helyi képviselőit. Magyarországon a házi zugpók (*Tegenaria domestica*) a leggyakoribb a lakásokban. A melléképületekben, pincékben, faskamrákban gyakran találkozhatunk az előzőnél lényegesen nagyobb méretű hegyi zugpókkal (*Tegenaria ferruginea*) is. A tőlünk nyugatra és északra általánosan elterjedt nagy házi zugpók (*Tegenaria atrica*) hazai előfordulásáról kevés adatunk van. Az egész világról ismert 130 fajból Európában 70 faj fordul elő. Ezek a pókok a szabad természetben kövek alatt, fák odvaiban vagy a sűrű növényzet között szövik hálójukat. Emellett jellemző rájuk, hogy az emberi településeken is előszeretettel foglalnak el számos alternatív élőhelyet. A *Tegenaria*-fajok sűrű szövésű, lepedőszerű hálót szövenek, amelyet az épületekben leggyakrabban a szobák sarkaiban találhatunk meg. Ez



© ANGELO BOLZERN

a legideálisabb hely a hálók kifeszítéséhez, illetve a hálóhoz tartozó csőszerű menedékük megépítéséhez. A pókok a hálójukban többnyire mozdulatlanul tölthetik idejüket. A menedékhelyként szolgáló lakócsöveket rendszerint valami védett, eső- illetve vízmentes helyre építik. A háló többi része jól elkülönül ettől a lakócsőtől, és a szabadban, avagy például a szoba falán kívüli térben kerül kifeszítésre. Ha egy rovar vagy egy ászka a hálóba kerül, a pók érzékeli a zsákmány által keltett rezgéseket. Ekkor villámgyorsan kirohan az áldozathoz, megmarja, és egyúttal mérget is injektál az áldozatába. A kisebb méretű zsákmányokat általában rögvést beviszi magával a lakócsővébe, de amennyiben a préda nagyobb és nem pusztul el azonnal, a pók visszavonul mindaddig, míg a mérge teljesen ki nem fejt hatását. Ismételt marással képes a nagyobb rovarokat is legyűrni, és később a lakócső biztonságos védelmében elfogyasztani. Ezeknek

a pókoknak nagyon tekintélyes lehet a lábvesztávolsága. A különösen hosszú láb hímeknél ez akár a 10 centimétert is elérheti, emiatt különösen nehéz meggyőzni az embereket az ártalmatlanságukról. A kutatók tesztelték a *Tegenaria*-fajok veszélyességét. Abban az esetben sem tapasztaltak semmilyen érdemleges és említésre méltó hatást, ha a csáprágóikkal bizonyítottan át tudták szúrni az emberi bőrt, és a mérgeket is bejuttatták a sebbe. Marásuk többnyire csak egy kis tűszúráshoz hasonlítható. Kellő szakértelem és türelem kell ahhoz, hogy valaki a marás után úgy távolítsa el a pókot, hogy annak ne essen baja. Ha a kezünkkel vagy egy sörlátéttel kitessékkeljük a pókot a kádból, s ezt követően szabadon is engedjük, nem csak megmentettük a biztos pusztulástól, de egyúttal közelebb is kerültünk a bennünket körülvevő természethez.

Peter Jäger – Szinetár Csaba

Varashátú galambgomba (*Russula virescens*) – a 2008-as év gombája Magyarországon

A varashátú galambgomba [*Russula virescens* (Schaeff.) Fr. (1836)] a galambgombák (*Russulaceae*) népes családjának egyik feltűnően szép megjelenésű tagja. Egész Európában ismert és népszerű, ehető faj. Családjában ehető és mérgező fajok egyaránt előfordulnak. Általános szabály a fogyasztással kapcsolatban: a csípős ízűeket kerülni kell. Szerencsésnek mondható, hogy csupán enyhe gyomor- és béltüneteket okoznak. Európán kívül Észak-Amerikában, Afrikában és Ázsiában is számos fajukat fogyasztják. A nemzetség egy képviselője (*Russula nigricans*) Japánban súlyosabb mérgezést okozott, egy másik fajjal kapcsolatban pedig pszichotróp tünetekről számoltak be Pápua Új-Guineában.

Az erősen berepedezett, kékeszöld színű kalapbőr, az aránylag nagy méretű kalap, a fehér, törékeny lemezek és a kellemes, nem csípős íz teszi könnyen felismerhetővé ezt a gombát. Kalapja 5–15 cm átmérőjű, fiatalon domború vagy kiterülő, a közepe később lapos, enyhén bemélyedő, a széle aláhajló. Felszíne száraz, fénytelen, matt, és hamar apró részekre repedező, szemcsés vagy varas kinézetű lesz. A kalap bőre az átmérő csaknem feléig lehúzható. Színe először fehérsárga, majd halvány kékeszöld–türkiszöld. Lemezei sűrűk, törékenyek, a tönkhöz nőttek, krémszínűek, gyakran enyhe hússzínű tükröződéssel, idős korban barnás foltokkal. Tönkje 3–8 cm hosszú, 1,5–4 cm széles, vaskos, hengeres vagy hasas, üregesedő. Színe fehér, felülete enyhén



ránkos. A tönk vége öregén barnásan foltosodik. Húsa fehér, kemény, gyakran kissé barnás színezetű. Kellemes, enyhén gyümölcsös az illata, ami idős korban kellemetlen sajszagúvá válhat. Íze diószerű, enyhe. Mikorrhizás gomba. Nyári, őszi időszakban lomberdőkben, különösen bükk, tölgy vagy szelídgesztenye alatt terem. Más lombos fajok alatt is, valamint ritkán fenyvesben is megtalálják. Közönséges, egész Európában elterjedt, de nem mindig és nem minden évben gyakori faj. Színeiben hozzá nagyon hasonló, de halálosan mérgező a gyilkos galóca (*Amanita phalloides*), amelytől varas/

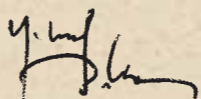
varangos kalapbőre alapján könnyen megkülönböztethetjük.

Ízletes és sokféleképpen elkészíthető gomba, ám főleg vegyesen, más gombákkal keverten használják. Fontos tudnunk azt is, hogy eléggé kemény a húsa, ezért érzékeny gyomrú embereknek vigyázniuk kell vele. Az idős példányokat semmiképpen ne használjuk fel. Az ismert ételkészítési felhasználásán túl érdekes hír, hogy újabban a vér lipidszintjének hatásos csökkentését érték el vele állatkísérletekben.

Siller Irén

Hogyan (ne) fotózzunk gombákat?

Itt van az ősz, itt van újra... – s a természetbarátok számos új, megfigyelésre váró érdekességre lelhetnek kirándulásaik során. Napjainkban már egyre többen visznek magukkal fényképezőgépet a természetbe, hogy élményeiket megörökíthessék. A digitális technika adta lehetőségeknek köszönhetően számtalan érdekesebbnél érdekesebb felvételt készítenek műkedvelő fotósok is, legyen szó például vonuló madár csapatokról, különféle emlősökről, érdekes növényekről – megannyi pompás élőlényről. Az elmúlt évtizedekben látványosan fejlődött a természetfotózás, s a technikai újításokkal párhuzamosan a fényképezés alapelvei is jelentősen változtak. Még a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben is bevett szokás volt a madarakat fiókaetetés idején fotózni, ma már ilyen fotókkal senki nem indulhatna természetfotós versenyen (az ilyen régebbi képeknek időnként didaktikai felhasználása lehet indokolt). Napjainkra általános szabállyá vált, hogy a természetfotózás során a lehető legkisebb szintre kell csökkenteni az élőlények zavarását, és nem etikus a fényképen bemutatandó állatok és növények életét károsan befolyásolni. Különösen igaz mindez a védett fajokra, amelyek listája egyre bővül, s napjainkban már nem csupán állatokat és növényeket, hanem gombafajokat is törvényes oltalomban részesítenek. A gombafotózásra azonban mintha külön szabályok lennének érvényesek: a folyóiratokban, könyvekben, plakátokon megjelenő gombafotókon a termőtestek hol kiforgatva, hol akkurátusan elrendezve, hol félbevágva láthatók, aszerint, hogy az adott gomba faji jellegzetességeit miképpen tudják legjobban bemutatni egyetlen képen a fotósok. Gondolkozzunk el egy picit... Eszébe jutna-e bárkinek is, hogy egy székicsért mesterségesen kifeszített szárnyal fényképezzen le, csupán azért, hogy jól látszódjanak a faji bélyegül szolgáló belső szárnyfedőtollak? Vagy esélyes lenne-e bármely publikációban olyan fénykép, amely egy csalitjáró pocokot kipeckelt szájjal ábrázol, hogy a képen láthatóvá váljon az első állkapcsi zápfog (amely alapján e ritka fajt a mezei pocoktól megkülönböztethetjük). Visszatérve a gombákhoz: évtizedekkel ezelőtt, amikor a fotósoknak a nehezen beszerezhető, drága nyersanyaggal még takarékoskodniuk kellett, érthető volt, hogy egyetlen képen szerették volna megörökíteni az adott gombafaj termőtestének valamennyi jellegzetességét. Napjainkban azonban, amikor a gombák már hasonló „jogokat élveznek”, mint a többi élőlény, anakronisztikus az ilyen fotók készítése és publikálása. A gombákat éppúgy élő valójukban kell megörökíteni saját környezetükben, mint az állatokat és növényeket. A digitális gépekkel szinte semmiből nem áll további részletfelvételeket készíteni a termőtest különféle részleteiről, hogy a későbbiekben a faj pontosan beazonosíthatóvá váljon, s uram bocsá', egy fiolában még az adott gomba spórája is megőrizhető, amely alapján a mikológusok meghatározhatják a képen megörökített fajt. Kivételes esetekben, s különösen mikológiai szaklapokban indokolt lehet a régi „dogma” szerint készített, archív fotók publikálása, a nagyközönségnek szánt új kiadványokban azonban ez indokolatlan. A természetismereti folyóiratokban, könyvekben megjelentetett gombafotóktól nem várhatja senki, hogy azok alapján az olvasó biztos fajismeretre tegyen szert, ezeknek a szemléletformáló publikációknak a figyelem felkeltése és a motiválás a célja. Gombaismereti tanfolyamok és nagy tudású szakemberektől való tanulás nélkül senki nem válhat a fotókat nézgetve gombaismerővé. Bolygónk különös teremtményei, a gombák megérdemlik tehát, hogy éppúgy tisztelettel közelítsünk feléjük, és éppolyan etikai normákat betartva fotózzuk őket, mint a többi élő(!)lényt.


Ujhelyi Péter

Válogatás a 2008 májusa és júliusa közötti időszak érdekes madártani megfigyeléseiből

MÁJUS

A hónap legelején Sarud közelében a Tiszatavon egy indiai ludat (*Anser indicus*), a Gulács melletti Tarpai-réten pedig egy öreg hím kerti sármányt (*Emberiza hortulana*) láttak. Május első hetében egy öreg terekcankó (*Xenus cinereus*) tartózkodott a kabai cukorgyári ülepítőkön. Ugyancsak május legelején egy subadul barátkeselyű (*Aegyptus monachus*) tűnt fel a tömörkényi Csaj-tó közelében, a madarat a hónap első harmadában többször megfigyelték ugyanitt és a közeli Büdös-széki-pusztán, május közepétől viszont több mint egy hétig a Geszt melletti Begécsi-víztárolónál volt megfigyelhető. A barátkeselyű felbukkanása nagy meglepetést keltett, hiszen ez a faj utoljára 1932 májusában került elő hazánkban, s azóta Dél-Európában is nagyon megritkult. Mindemellett kérdéses a madár eredete is. Evező- és faroktollainak rendkívüli kopottsága arra utal, hogy hosszabb ideig fogságban tartották. Gyűrűt vagy más jelölést viszont nem viselt, márpedig az állatkertekben vagy tenyésztélepeken tartott keselyűk általában egyedileg jelöltek, ráadásul nem sikerült olyan információt szereznünk, hogy állatkertből vagy máshonnan az adott időszakot megelőzően szökött volna meg barátkeselyű. Egyes vélemények szerint a gyakran földön ugráló vagy gyalogló keselyűk repülőltalai természetes körülmények között is erősen kopottak lehetnek, ezért a vad eredet sem kizárt, de elképzelhető az is, hogy az esetlegesen legyengült vadon élő madarat valaki megfogta, és felerősödéséig szűk helyen tartotta, ahonnan később vagy elengedte, vagy a madár maga szökött meg. Szinte biztosan fogságból szökött viszont az a hím mandarinréce (*Aix galericulata*), amelyet május első hetében többször is láttak a komáromi Ifjú-ság-tavon. A hónap első és második hétvégéjén egy pásztorgémet (*Bubulcus ibis*) láttak a makó-rákosi Montág-pusztán, első hetének végén pedig egy hím kucsmás poszátát (*Sylvia melanocephala*) fogtak és gyűrűzték Ócsán (a fajnak ez mindössze csak a harmadik előfordulása hazánkban). A második héten egy kanadai lúd (*Branta canadensis*) került többször szem elé az egyeki Kis-Jusztuson, a hortobágyi Akadémiai-libanevelőnél egy pásztorgémet (*Bubulcus ibis*), a Kiskun-

ságban pedig két feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) láttak. Május közepén egy öreg hím örvös réce (*Aythya collaris*) került szem elé a Hortobágyi-halastavon (ennek az észak-amerikai récefajnak ez csak a harmadik hazai előfordulása), Érsekcsanád közelében (Harábó) pedig egy hím vörösfejű gébicset (*Lanius senator*) láttak. A hónap harmadik hetében egy éneklő hím karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*) észleltek a Csér melletti halastavaknál. Május utolsó harmadában egy színes gyűrűvel jelölt szent íbiszt (*Threskiornis aethiopicus*) figyeltek meg a Szabadszállás melletti Büdös-szék közelében, ugyanezt a madarat másnap már a Csaj-tavon fényképezték (a gyűrű alapján a madár valószínűleg állatkerti szökevény, bár pontos származási helyét még nem sikerült kideríteni). A hónap utolsó hetében két törpevízicsibét (*Porzana pusilla*) észleltek a hortobágyi Nagy-Vókonyán.

JÚNIUS

Még május végén figyeltek fel egy éneklő hím karmazsinpirókra (*Carpodacus erythrinus*) a Felsőmarác melletti Himfai parkerdőben; a madár erősen tartotta a revírt, és május utolsó napjaiban – az első megfigyelés után néhány nappal – már egy tojóval együtt mutatkozott. A madarak nászstevékenységét is mutattak, és június első felében szinte folyamatosan meg lehetett figyelni a területen valamelyik madarat, vagy mindkettőt (az esetleges költés sikeréről sajnos nem rendelkezünk további adatokkal, mindenestre ez az első eset, amely a faj magyarországi fészkelésére utal). A hónap legelején ismét láttak egy öreg feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) a Kiskunságban, és a második héten a törpe vízicsibéket (*Porzana pusilla*) is megint észlelték a hortobágyi Nagy-Vókonyán. Szintén június második hetében két öreg pásztorgémet (*Bubulcus ibis*) láttak a Berettyóújfalu melletti Andaházánál, a geszti Begécsi-víztárolón pedig egy öreg Baird-partfutót (*Calidris bairdii*) figyeltek meg és filmezték le (ennek az észak-amerikai partfutófajnak ez a negyedik hazai előfordulása). A hónap harmadik hetében egy nászruhás jeges búvárt (*Gavia immer*) a hortobágyi Akadémiai-libanevelőnél egy pásztorgémet (*Bubulcus ibis*), a Kiskun-

lúd (*Tadorna ferruginea*) került szem elé a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen (Borsodi-dűlő), Apajon ismét megfigyelték a szent íbiszt (*Threskiornis aethiopicus*) és az egyik feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) is.

JÚLIUS

A hónap első felében többször észleltek egy hím vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*) a fertőújlaki Borsodi-dűlőben. Július első hetében egy öreg pásztorgém (*Bubulcus ibis*) került szem elé a hortobágyi Akadémiai-halastónál, egy Boda melletti halastónál pedig két fiatal nílusi ludat (*Alopochen aegyptiacus*) láttak. A hónap második hetében – kisebb szünet után – ismét megfigyelték az éneklő hím karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*) Felsőmarác mellett, Balatonberény közelében a Balaton pedig két öreg kenti csér (*Sterna sandvicensis*) mutatkozott. A hó közepén a regölyi Pacsmagi-halastavaknál visszafogtak egy gyűrűs – és egyébként kotlófoltos – berki poszátát (*Cettia cetti*), amelyet 2006 augusztusának elején jelöltek ugyanott. Július második felében többször ismét szem elé került a gyűrűs szent íbisz (*Threskiornis aethiopicus*) Apajon. Július utolsó hétvégéjén egy öreg halászsirály (*Larus ichthyaetus*) repült át a kenderesi Telekhalmi-halastavak felett. A hónap vége felé a seregélyesi Elza-majornál működő gyűrűző-táborban egy fiatal törpevízicsibét (*Porzana pusilla*) fogtak, a hó utolsó napján pedig egy öreg hím vörösfejű gébicset (*Lanius senator*) láttak Budapesten, a Szilas-patak mellett.

Köszönetet szeretnénk mondani a madarak valamennyi megfigyelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az érdekes megfigyeléseket közzétevő sms-hálózatból és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Készülődés a télre

A madarak és a madárbarát kertészek számára az ősz az átállás időszaka. Július végével befejeződik a költés, a fészkek kiürülnek, a fiatal madarak felkészülnek életük legnagyobb próbatételére, a vonulásra vagy az európai tél átvészelésére. Számos énekesmadárfaj ekkor vedlik, ami a vonuláshoz szükséges zsírtartalék felhalmozásával együtt sok időt és energiát igényel. Ebben közvetlenül sajnos nem tudjuk segíteni a madarakat, hacsak nem telepítünk bodzát a madárbarát kertbe, a madárbarát panel vagy munkahely előkertjébe. Van viszont számos olyan feladat, amit ilyenkor kell vagy érdemes elvégezni.

ODÚK ÉS FÉSZKELŐHELYEK RENDBETÉTELE

Énekesmadarainkra általánosan jellemző, hogy lehetőség szerint nem költönek többször ugyanabban a fészkekben. Ennek több oka is van. A fészkekanyagban visszamaradó élősködők a második költésben ronthatnák a fiókák egészségi állapotát. A ragadozók felfedezhették a fészket, ami eleve kilátástalanná teheti az újabb fészkelj túlélését. Sok fészket fizikailag is megsínyli a több hetes igénybevételt, és eleve alkalmatlanná válik a

további használatra. Az odúk jellemző problémája a fészkekanyaggal való feltöltődés, ami fizikailag teszi lehetetlenné az újabb költést. Ez leginkább a mezei és a házi verebek által használt odúkra jellemző, mert ezek a fajok képesek már egyetlen fészket anyagával is teljesen kitölteni a belső teret.

Ezért különösen fontos, hogy az odúkat lehetőleg nyáron is, de ősszel mindenképpen ellenőrizzük, és eltávolítsuk belőlük a fészkekanyagot. Könnyen előfordulhat, hogy az odúban nem madárfészket, hanem kismélsőket, például peléket találunk. Mivel esetükben állandó lakókról, tartós odúfoglalókról van szó, az almot ne szedjük ki, ehelyett telepítsünk új odút a közelbe, így a pelék is megmaradnak, és a madaraknak is lesz fészkelőhelye jövő tavasszal.

Ne feledkezzünk el a fecskepelenkák (a fészkek alá kihelyezett ürülékelfogó lemezek) takarításáról sem. A fecskék évente általában két, olykor három alkalommal is költönek, ezért őszre komoly guanóhalmozódás gyűlhet fel ezeken a praktikus madárvédelmi eszközökön.

A nem odúköltő énekesmadárfajok használt fészkeit is érdemes eltávolítani a fák és bokrok ágvilágából, az ereszcseresznye ágvilágából, a tetőgerendákról, mert így a potenciális fészkelőhelyek ismét felhasználhatóvá válnak.

A szarkák, varjak fészkeit, különösen a városokban lévőket ne háborgassuk, mert ezek szinte kizárólagos fészkelőhelyei a saját fészket nem építő erdei fülesbaglyoknak. Ezeknek a rágcsálópusztító madaraknak a városi jelenléte különösen jótékony hatású, mivel segítenek kordában tartani az egereket és patkányokat.

Az ősz az odútelepítések legfőbb időszaka, az ilyenkor kihelyezett mesterséges lakhelyeket a madarak nem csak a következő költési periódusban, de már



© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI



© SUHAYDA LÁSZLÓ

télen is használhatják, az etetőre járó cinegék előszeretettel éjszakáznak a szélvédett, a testmeleget jobban megtartó odúban.

KÜLÖNFÉLE VENDÉGEK A KERTBEN

A madárbarát kertész a madarak mellett számos más állat- és növényfaj életfeltételeinek biztosítását is céljának tekinti, ősszel rájuk is tekintettel kell lennünk. Ne feledkezzünk meg a tavasszal és nyáron jó szolgálatot tett, sok megfigyelési élményt nyújtó darázsagarzsok beszédéről, ezzel megakadályozható



© ORBÁN ZOLTÁN



© SUHAYDA LÁSZLÓ

a szétfagyásuk, megrepedezésük. A telelni készülő csigák, kétéltűek és hullók, valamint a sünök számára fontos, hogy a kert egyik sarkában meghagyjuk, még inkább felhalmozzuk a hullott lombot. Tüskés barátaink számára még van

esély süngarázs (kis házikó) kihelyezésére, ugyanúgy, mint a denevérodúk telepítésére. Utóbbiak esetében segíti a denevérek odúfoglalását, ha működő denevérekolónia alól gyűjtött denevérhullatékot szagosítjuk az odú bejáratát.

Az „oltóanyag” beszerzésekor ügyeljünk arra, hogy ne zavarjuk az állatokat, illetve tartsuk be az egészségvédelmi szabályokat, szükség esetén használjunk gumikesztyűt, pormaszkot.

ÜLTESSÜNK BODZÁT!

Az ősz a fa- és bokorültetés egyik legfőbb időszaka, az egyes növényfajok kiválasztásához és telepítéséhez jó tanácsokkal szolgálnak a hobbikertészeti könyvek, és a Cser Kiadó gondozásában megjelent *Madárbarát kert* könyv (meg-

vásárolható az MME web-boltjában: www.bolt.mme.hu).

Érdeemes felhívni a figyelmet a kerti körülmények között méltatlanul mellőzött növényre, a bevezetőben is említett bodzára. A fekete bodza számos énekesmadárfaj, különösen a vonuló, nyárvégi-őszi tápláléka. Aki bodzát ültet madárbarát kertjébe, vagy a madárba-



© FRÁTER ERKESZÉBET



rát panel és munkahely előkertjébe, az nemcsak árnyas nyári pihenőt és bodzavirág-illatot kap jutalmul, de ősszel sem ürül ki a madárbarát kertje, hiszen az érett bogycsók számos madarat, elsősorban a jellegzetes csettegő hangjukról ismert poszátákat vonzanak a közelünkbe. A bodza jól tűri a szennyezettebb levegőt, így nagyvárosi környezetbe is ajánlott. A fekete bodza legkönnyebben gyökerestül kiásott kisebb példányok őszi áttelepítésével ültethető.

FELKÉSZÜLÉS A TÉLI ETETÉSRE

Az időjárás szeszélyétől függően, a tartós fagyok és a hó korai beköszöntével, akár már az őszi második felében kezdődhet az etetési időszak. Ezért érdemes szeptember táján elővenni a nyáron pihentetett etetőket, felújítani a festésüket, újraszegelni a laza léceket, kijavítani az esetleges hibákat.

A kreatív etetési technikák iránt nyitott madárbarát kertészek ilyenkor szerelhetik be az egyik leglátványosabb etetőanyagot, a teljes napraforgó növényt érett „tányérral”. Fészerben, garázsban, esőtől védett helyen könnyen tárolhatók az akár 2 m magas szárak, amelyeket

adag napraforgót és cinkegolyót, illetve összegyűjteni a hullott diót.

Az etetésre készülve se feledkezzünk el a nyári itatás folytatásáról, ami egész éves madárvédelmi feladat. Aki madár-itatót helyez ki a kertjébe, annak az őszi átmeneti időszakban sem kell nélkülöznie a tollas vendégek látványát, élményét. Az első fagyok beköszöntével naponta egyszer távolítsuk el az itatóból a jeget, és töltsük fel hideg csapvízzel.

Elkészült az egyesület új szórólapp-sorozatának első 13 eleme, melyben a jelenlegi öt madárbarát kerti alprogram mindegyike szerepel. Ezekkel az a célunk, hogy minél több emberrel ismertessük meg a mindennapi madárvédelem lehetőségeit. Arra bátorítunk mindenkit, hogy juttassák el ezeket minél több ismerősükhöz, munkatársukhoz! Kérjük tőlünk a szórólapokat, amelyeket természetesen ingyen – akár nagyobb mennyiségben is – eljuttatunk azokhoz, akik telefonon, postán vagy e-mailben jelzik igényüket. Köszönjük segítségüket!

Orbán Zoltán



előlkészített lyukakba, leásott lefolyócső-darabba állítva kínálhatunk etetésre a madaraknak. Szeptember végén vagy októberben érdemes beszerezni az első



„Távol és mégis közel”

Ilyenkor ősszel sokunkat elsomorít, hogy kedves gólyáinkat, fecskéinket jövő tavaszig nem látjuk. A vonuló madarakat ugyanis minden ősszel messzi tájakra vezeti az ösztön, és könnyen előfordulhat, hogy egyikük-másikuk már soha nem tér vissza szülőföldjére, ha pedig mégis megjelenik tavasszal a szokott fészek környékén, bízunk benne, hogy „rég ismerősünk” tért vissza hozzánk. A történelem folyamán számos népi és tudományos mondható megfigyelés született a madarak vonulásával kapcsolatban, mégis, a tudományos célú gyűjtés - idén 100 éves! - működtetése óta ismerjük csak egyre jobban költöző madaraink vándorlási szokásait. Ismerkedj meg a madárgyűréssel az MME gyűjtő táboriban! A hálózás techni-

kája és a gyűjtés eszközeinek ismerete mellett sok-sok élményre tehetsz szert. Tudtad például, hogy míg a kék cinkék nagyon harciasak, a fecskék szelídségükről híresek? Láttál már mezei verebet közelről? Ez a távolról nézve egyszerű madár gyönyörű, elegáns tollazatával hódítja meg sokak szívét.

A madarak egyedi jelölésén alapuló vizsgálatát jól kiegészíti a szabad természetben történő megfigyelés, azaz a madarászat. Ehhez nem kell más, csupán egy távcső és egy madárhatározó. Bár a madarakat csak távolról lesheted, kiváló lehetőség van természetes viselkedésük, mozgásuk megfigyelésére, illetve ilyenkor ősszel tanúja lehetsz a százas, ezres vonuló csapatoknak. A késő őszi napok talán legizgalmasabb eseménye a

daruvonulás, melyet a Hortobágyi Nemzeti Park által is meghirdetett helyszíneken láthatsz. Ezek a könnyed járású madarak röptük közben folyamatosan hallatják különleges hangjukat, miközben akár csak néhány tíz méter magasan húznak el feletted. Felejthetetlen élmény!

Ha madarászni szeretnél, de nem tudod pontosan, hogyan kezd el, látogass el az MME által minden évben megrendezett Európai Madármegfigyelő Napokra október első hétvégéjén, mely az országnak mintegy 200 helyszínén kerül megrendezésre. Hasonlóan szép élmények és új ismeretségek várnak rád novemberben a tatai Öreg-tó partján rendezett Tatai Vadlúd Sokadalmon.

További információk: www.mme.hu

**1. Mit jelent madarász körökben az, hogy „twitcher”?
2. Meséld el egy emlékezetes madarász kalandodat!**



Mária (33 éves)

1. Magyarországon működik egy hotline sms lista, amelyre bárki feliratkozhat; ennek segítségével értesítjük egymást a ritka madárfajok hazai megkerüléséről, illetve létezik egy hazai madárfaj lista, melyet mindenki magának számol, így ha egy olyan faj előfordulását kapja sms-ben, amely még nincs meg neki, azonnal útnak indulhat és keresheti a madarat.
2. Az egyik legnagyobb élményem egy gyűjtő táborban ért a Szentendrei-szigeten, hajnalban ugyanis felkeltett egy gyűjtő társam „Hahó, ébresztő!” kiáltással, és az egyik kezében egy kuvikot, a másikban pedig egy gatyás kuvikot tartott.



Gábor (31 éves)

1. Olyan ember, aki szereti a ritka madarakat keresni és látni; ugyanolyan örömet okoz neki, ha a madarat más találja meg, és nem ő, a lényeg, hogy láthassa.
2. Tavaly novemberben vidéken jártam munkaügyben, amikor érkezett az sms, hogy hosszú farkú cankó van a Hortobágyon. Azonnal kanyarodtam visszafelé, és – ami egyébként nem szokásom – édesapám születésnapjára ebédjét is lemondtam, csak hogy láthassam a madarat. Mivel a faj észak-amerikai kóborló, ráadásul ez volt az első elfogadott hazai adata, óriási élmény volt látni!



Anett (28 éves)

1. Számomra különös emberek, akik rögtön és azonnal mindent eldobnak azért, hogy akár egyetlen madarat megszodálhassanak.
2. Amikor kiraktuk az új kertünkbe a madár-itatót, az első vendég egy csapat őzszapó volt. Ez volt az első találkozásom ezekkel az aprócska, jópofa madarakkal, addig még csak nem is hallottam róluk. Ráadásul a páromtól megtudtam, hogy sok rendszerező szerint az őzszapók is cinegefélék, aminek nagyon megörültem, mivel a vezetéknevem Czinege.



Készíts spóralenyomatot!

1 Gombaleves főzése előtt válassz ki egy csiperkét!

3 Néhány nap múlva szedd le óvatosan a gombát a papírról, és látni fogod a kihullott spórákat, illetve a jól láthatóan kirajzolódó spóráképző termőréteg mintázatát!

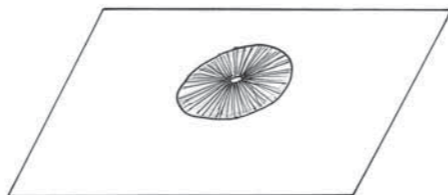


2 A termőtest kalaprészt rakd rá egy papírlapra alsó oldalával lefelé! Ügyelj arra, hogy ne huzatos helyen dolgozz, hiszen a széllal terjedő spórák könnyen elillannak!

4 Tartósítani úgy tudod a képet, hogy hajlakkal vízszintesen permetezel a lenyomat fölött – így elkerülheted, hogy a flakonból nagy nyomással kiáramló folyadékpermet tönkre tegye a művedet.



Válassz színes papírt a spórákhoz: elütő színű papíron szebben kirajzolódnak a minták!



Rejtvény

Atlasz segítségével nevezd meg tíz olyan országot, amelyeken a hazai fehér gólyák áthaladhatnak vonulásuk során!



A megfejtéseket 2008. október 15-ig küldd el az MME címére: Budapest, 1121 Költő u. 21.

Előző számunk megfejtése: I-B, 2-D, 3-E, 4-C, 5-A

Nyerteseink:
Telek Máté, Csólyospálos
Lencse Zsolt, Nagykőrös
Nyerges Krisztián István,
 Csanádpalota
 Nyereményük egy póló.
 Gratulálunk!



LEGYEN MME-TAG!

Az egyesület aktív tagjai és szakemberei időt és fáradságot nem kímélve dolgoznak céljaink megvalósításában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy tagjaink, partnereink méltán lehetnek büszkék munkánkra, és elmondhatják, hogy az MME támogatásával jelentős mértékben hozzájárultak hazánk természeti értékeinek megóvásához.

Tagjaink

- kézhez kapják a *Madártávlat* c. folyóiratot
- részt vehetnek az egyesület rendezvényein
- táborainkban, madárvártáinkban megismerkedhetnek a madár- és természetvédelem kérdéseivel
- kedvezményesen hozzájuthatnak az MME saját kiadású könyveihez, plakátjaihoz, egyéb kiadványaihoz
- lehetőséget kapnak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkozású emberekkel
- ismereteiket a madarokról kibővíthetik, elmélyíthetik
- az Interneten való jelenlétünknek köszönhetően részt vehetnek egy madarász-levelezőlistán
- a családi tagságot választó tagok között minden év végén ajándékokat sorsolunk ki
- élhetnek az Alapszabályban foglalt jogaikkal
- kapcsolódhatnak az MME programjaihoz.

MME belépési adatlap letölthető az egyesület honlapjáról, illetve igényelhető az egyesület címén: 1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel.: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267

MADÁR TÁRLAT

Tóth-Almási Péter 1976-ban született Miskolcon. A családi hagyományoknak köszönhetően nagyon korán megismerkedett a fotózással, általános iskolás korában már önállóan laborálta képeit. Mivel nagyon szeret utazni is, így fényképeinek jelentős részét teszik ki az utazásai során készült tájképek, portrék. Ezek belső ablakként díszítik balaton-felvidéki háza falait, rajtuk „kinézve” mindig az exponálásakor érzett nagyszerű érzés keríti hatalmába.



Galagonya-termések (Írország)



„Emelem kalapom”



Vörösbegy



„Moha és Páfrány”



„Csak szellősen” (szárazon rakott kőkerítés, Írország)



Fókaportré (Dublin-Howth kikötő, Írország)

VADLÚD VOLTAM

Valamikor vadlúd voltam,
vadludakkal vándoroltam.

Nagy tavakért lelkesültem,
tengeren is átrepültem.

Őszi fényben és homályban
fel-feltámad régi vágyam:

társaimmal útrakelni,
fényt és felhőt úszva szelni.

Majd ha végem itt elérem,
vadlúd-formám visszakérem.

Jóbarátok, ismerősök,
hogya jönnek bíbor őszök,

nézzetek fel majd az égre,
égen úszó vadlúd-ékre,

s ezt mondjátok eltűnődve:
újra vadlúd lett belőle,

s most ott száll a V-seregben,
hangja szól a fellegekben.

(Áprily Lajos)

